

ÖRÖKSÉG

2008. NOVEMBER

XII. ÉVFOLYAM

11. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Rádairól szubjektíven /Nagy Zoltán 2

NAPIRENDEN

A Védési Igazgatóság új struktúrája /Mezős Tamás 3

FÓRUM

Ybl Miklós és a neoreneszánsz /Sisa József 5

Szagrális kisépítmények /Barna Gábor 6

Az Újépület végnapjai /Katona Tamás 8

109 ellopott grafika! /Buzinkay Péter 9

FIGYELŐ

Könyvek védéséről újból /Kőszeghy-Puska Ildikó 10

Látványos barlangvár a siroki sziklavár 11

Régészeti felügyeleti értekezlet Gyulán
/Harkai István, Mészáros Patrícia, Parditka Györgyi 12

Magyar tájépítész Európa Nostra-díja

/Winkler Gábor 13

MAGYAR TÜKÖR

Keszthely-Fenekpuszta /Nagy Levente 14

A 19. századi fürdőkultúra emlékei 15

50 éves a gorsiumi régészeti park /Nagy Levente 17

A feledés homályába merülve... /dr. Sipos László 19

I. Téglalapítészeti-történeti Szimpózium

/dr. Kriston Vízi József 20

2009 Haydn Emlékév 21

Emlékezés a hősökre /Kis Béla 23

Porrá morzsolta... /Hervoly Vanda 24

Tréfás székely sírfeliratok 25

A Gerevich-gárda IV. /Éri István 26

Száz éve halt meg a vasművészet fejedelme 27

Fatsar Kristóf:

Magyarországi barokk kertművészet 27

Csaszai 27

Rádayról – szubjektíven

E számunk szerzői:

BARNA GÁBOR dr., *egy. tan., Szeged*

BNE – BEREGI NAGY EDIT

újságíró, MNG

BUZINKAY PÉTER dr.,

művészettörténész, KÖH

ÉRI ISTVÁN *régész*

HARKAI ISTVÁN *régész, felügyelő, KÖH*

HERVOLY VANDA *kulturantropológus*

DR. HORVÁTH PÉTERNÉ

BVE, város történeti csop.

KATONA TAMÁS *író, történész*

KIS BÉLA *építész, Békéscsaba*

KŐSZEGHY PUSKA ILDIKÓ

műtárgyfelügyelő, KÖH

KRISTON VIZI JÓZSEF dr.,

múzeumigazgató, Dombóvár

MÉSZÁROS PATRICIA

régész, felügyelő, KÖH

MEZŐS TAMÁS dr.,

CSc építész, elnök, KÖH

NAGY LEVENTE *régész, KÖH*

PARDITKA GYÖRGYI

régész, felügyelő, KÖH

SIPOS LÁSZLÓ dr., *ügyész, Nyíregyháza*

SISA JÓZSEF *művészettörténész, MTA*

WINKLER GÁBOR dr., *DSC építész*

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

tájékoztatója – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.

Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás,

Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,

Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),

dr. Durczy Zsuzsanna,

Farbakyné Deklava Lilla, Hack Róbert,

Nagy Gábor, Nagy Levente,

Özvegy Györgyi, Róna Katalin,

Turok Margit.

Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,

e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,

e-mail: dlelkes@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Stádium Nyomda Kft.

Telefon: 455-5050

Az igazán sikeres kezdeményezések, még akkor is, ha csapat – csapatok – állnak mögötte – általában egy ember arcát viselik, egy emberre szabottak. Ilyen arc Rádayé. Néha az ember találja meg a területét, néha a munka, a feladat az embert. (Persze, hogy közhely, de igaz.) A kicsit idősebb korosztály, ha felidézi emlékeiben a hetvenes-nyolcvanas és egyre langyosabbá váló kádári éveket, amikor a hatalomba mind jobban belekényelmesedő és már nem is új *establishment* megízlelte a csallhatatlanság mámorító ízét, s kezdte a szokásjog alapján berendezni a maga külön kis világát, emlékezhet rá, hogy szentségtörésnek számított minden nem kanonizált szándék. Amit nem hagytak jóvá. Az alulról jövő akarát. Az, ha valakinek a *nézőtérről* is volt – előre nem egyeztetett – véleménye. Mégis, egyre több ilyen hangot hallhatott az, aki odafigyelt, s szinte észrevétlenül, de picit megmozdult a világ.

Ilyen volt az is, amikor Ráday, egyelőre csak kevéssé érzékelhetően, mert „nem tudni, mi lesz belőle, majd meglátjuk“ alapon egy műsort készített az akkori királyiban, mármint a tévében. Mint igazi *one man show* belevágott. De nagyon. Így utólag visszanezve, bizony nyitott tényérről csapott a spenótos tányérba, s ez még akkor is igaz, ha az első adás után ezt nem mindenki érzékelte. Később azonban annál inkább. Amikor a műsor nyomán sorra alakultak a városvédők, városszépítők, meg más olyan egyesületek, szervezetek, amelyeket nem a mindenkori Hivatal hívott életre, hanem az a szándék, hogy vigyázzunk a mi saját, külön Pallas Athénénk lándzsájára, meg arra, hogy milyen legyen a falunk, városunk képe, mi legyen az évtizedek óta romosan álló vagy éppen rosszul hasznosított egykori kastéllyal, malommal, magtárral. Amikor az emberek kezdték észrevenni, hogy nem okvetlenül elbontandó, elpusztítandó minden, ami régi.

A műsor meg lassanként intézményesedett. Már több lett, mint faluszépítés vagy városvédelem! Már nem lehetett csak úgy „kitől akarják maguk megvédeni a várost?“ pókhendi kérdéssel lesöpörni az asztalról. Sőt! A „hivatalosság“ is mintha kezdett volna odaállni az Ügy mellé. Na, nem olyan nagyon nyilvánosan, de azért mégis. Nem lehetett úgy tenni, mintha nem létezne. Már mint a mozgalom. A város- és műemlékvédelem meg összefonódott Ráday nevével. Már nem egy ember magányos harca volt a hivatali bürokráciával szemben, hanem igazi, szemléletváltoztató, gondolkodásra készítő *mozgalom*. Társadalmi közügy.

Aztán eltelt negyedszázad. Ráday *apostata* megöszült, még borzasabb lett a szakálla, még többet dörmög, mert még mindig bontanak és bontanak. A szervezetté izmosodott mozgalom azonban most már biztosan áll a lábán. Ahogy ő is a BTM barokk udvarán, a meghívott vendégek előtt, amikor neveket kezdett sorolni. Imponáló névsort sorolt. Azokét, akikkel végig, vagy majdnem végig küzdötte ezt a negyedszázadot. (Ahogy Babits írta: Neked egyfelől győzni kellett, nekem harcolni kétfelé...) Egy icipicit még a hangja is megcsuklott. Nem csoda. Amit elmondott ezekkel a nevekkél, egy darabka történelem volt, egy szerényke tévés műsorból kinőtt, nemzeti méretűre kerekedett társadalmi vállalkozás története.

Szép volt fiúk (lányok) és szép volt Mihály!

Nagy Zoltán

A Védési Igazgatóság új struktúrája

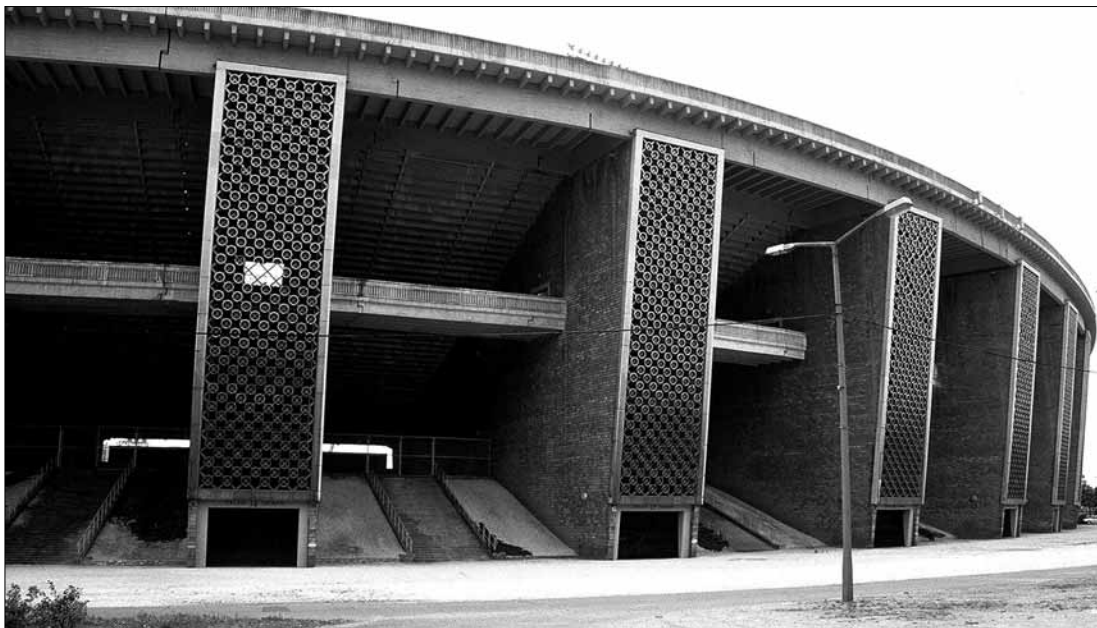
MEZŐS TAMÁS

Három szervezeti egység alkotta a korábbi Dokumentációs Igazgatóságot: a Nyilvántartási, a Védési és az Informatikai Osztály. A struktúra átalakítását mindenekelőtt az I. és a II. foknak a Hivatal szervezetén belül tartása érdekében, az I. fokú hatósági feladatokat önállóan ellátó szervezeti egységek – az új SzMSz megfogalmazása szerint „területi szervek” – egy rendszerbe történő szervezése indokolta. Mivel a korábbi elnevezésű Nyilvántartási Osztály is hatósági feladatokat lát el, a szervezetet át kellett alakítani. A nyilvántartás önálló Irodai rangú egységgé alakult és a területi szervek csoportjához került.

Az *informatika* mindenek előtt a Hivatal egésze számára nyújt szolgáltatást és csak e mellett látja el a nyilvántartás számára szükséges informatikai feladatokat. Kezelhetetlen szervezeti megoldásnak tartottam a korábbi működésben azt a rendszert, hogy ha mondjuk Debrecenben vagy Sopronban kifogyott egy nyomtatóból a festék, akkor a felügyeleti igazgató csak a Dokumentációs Igazgatóság vezetőjén keresztül juttathatta el a regionális iroda kérését az Informatikai Osztály vezetőjéhez. Közvetlen információim szerint nem is működött zökkenőmentesen a folyamat. Sokszor hetekig állt egy-egy eszköz csak azért, mert az információs láncban zavar keletkezett. Meggyőződésem szerint az informatikát, mint szolgáltató szervezetet a többi, infrastrukturális szolgáltatást biztosító szervezeti egységgel együtt kell működtetni. Ennek szellemében az egység új helye a Gazdasági és Mű-

szaki Igazgatóság keretei között van. Tisztában vagyok az ellenvéleményekkel. Tudom, hogy ez a szervezet, mint ellátó egység sem volt képes maradéktalanul ellátni a feladatát. Ebben szerepet játszik az a tény, hogy az ország 19 megyéjében szétszórtnan működő irodák gondnokolását 4 (?) munkatársnak kell(-ene) ellátni. Ez önmagában reménytelen feladat. Egy kiégett villanykörte, az irodák papírellátása, a WC tartály lehúzójának javítása, de a több tízmillió forintot kitevő felújítási munkák koordinálása, ellenőrzése is ennek az egységnek lenne a feladata. Meggyőződésem, hogy egy ennyire tagolt és szétszórtnan működő szervezetben a gondnoki feladatokat csak decentralizáltan lehet és szabad ellátni. A költségvetésben meg kell határozni azt a működési költséget, amelyet a régiók közvetlenül használhatnak föl, és így a legszükségesebb feladatokat, amint azt korábban felsoroltam, régiós szinten kell megoldani. Természetesen lehetőség lenne arra, hogy bizonyos feladatokat, mint például az informatikai rendszer rendszergazdai munkakörét egy közbeszerzési eljárásban kiválasztott, országos szervezettel rendelkező informatikai vállalkozás lássa el, akkor az Informatikai Osztály 3+1 munkatársa valóban csak a legfontosabb feladat, a központi informatikai rendszer működtetésére koncentrálhatna.

A jelenlegi Védési Igazgatóság az átalakulás következtében a korábbi szervezeti egységeinek kétharmadát elveszítette. Ez nem jelentheti azt, hogy az Igazgatóság csupán a Védési Osztály, illetve a Védési Bizottság működtetéséért lenne felelős a jövőben. A 2008. július 1-jén életbe lépett új működési rend értelmében két új szervezeti egység létrehozásáról kell gondoskodnia. Számomra a legfontosabb feladat az új *Inventarizációs Osztály* megszervezése. Amint azt számos fórumon és nyilatkozatomban hangsúlyoztam, a magyar műemlékvédelem egyik súlyos mulasztásának tartom a történeti épületállomány összeírásának elmulasztását. Ezért nem a Hivatal jelenlegi apparátusa a felelős, illetve csak részben kérhető számon a munkatársakon a feladatok hatékony megszerzésének az elmulasztása. Német nyelvterületen

1953 augusztus 20-án avatták fel a Dávid Károly tervezte stadiont. Az első mérkőzésen a Honvéd 3:2-re győzött a moszkvai Spartak ellen.

Fotó: KÖH Archívum

már a 19. század utolsó negyedében megkezdődött az a munka, amelynek eredménye a kis- és középtopográfiai sorozatának, a Dehio-köteteknek a megjelentetése és revíziójuk napjainkban is folyamatos munkát jelent. Itthon egyes területeken felmutathatunk kisebb eredményeket. Így Pest historikus városrészeinek a feldolgozása, a tokaji borvidék, mint történeti táj épített örökségének a dokumentálása, feltétlenül pozitív eredményként értékelhető. A problémát, mint annyi területen – így például az épületkutatás-Bauforschung fogalom tisztázásánál is – az inventarizáció fogalmának a tisztázatlanságában tudom megragadni. Nem szabad ugyanis összekeverni azt az adattárat, amely alapvetően helyszíni szemrevételezés alapján állítható össze, a kis- vagy középtopográfiával. Ez utóbbiaknál a helyszín ismerete, közvetlen leírása nem követelmény. Elegendő, ha irodalmi adatok alapján, vagy akár személyes közléseket felhasználva (lásd Genthon István háromkötetes, Magyarország művészeti emlékeit bemutató „topográfiájának“ a létrejöttét), készül az emlék leírása és az ehhez tartozó bibliográfiai adatok közzététele. Számomra az inventárium – az adattár olyan gyűjtemény, amely csak terepbejárás – városok falvak utcáról-utcára történő bejárása – után készíthető el. Ismerem az ellenérvet, a túlságosan nagy feladatra való hivatkozást Sajnos Magyarországon a honismereti irodalom megbízhatósága nem éri el a németországi, a francia, az olasz vagy akár az angol emléktanyag irodalmi feldolgozottságának a szintjét és minőségét. Így, a szakirodalom alapján összeállított kistopográfia nem oldaná meg azt a problémát, amellyel nap-nap után szembesülünk akkor, amikor jelzés érkezik, hogy valahol az országban egy a helyben fontosnak vélt emlék elbontására készülnek, és az épület nem szerepel egyetlen védési javaslatban sem. Ilyenkor nem tehetünk mást, mint rohammunkával, ha érdemes és ha lehet, ideiglenes védelmet adunk az emlékeknek, és szerencsés esetben a rendelkezésünkre álló egy esztendő alatt eldönthető, hogy valóban védendő, vagy nem a kérdéses épület. Terveim szerint az új *Inventarizációs Osztály* már az idén megkezdheti a felkészülést. Pályázat útján olyan építész, és/vagy művészettörténész végzettségű munkatársak jelentkezésére számítunk, akik részt vennének egy tanfolyam-sorozaton. A képzés keretében felkészítenénk a jelentkezőket az inventarizációs munkára. Azoknak a szempontoknak a teljesülésére, jelenségeknek a felismerésére, amelyek jelezhetik egy-egy épületen az értékek – akár történeti, akár építészeti, vagy régiség érték – meglétét. A tanfolyamot eredményesen elvégzők közül, újabb pályázaton választjuk ki azt a mintegy ötven, szerződéses munkaviszonyban foglalkoztatott munkatársat, akik az elkövetkező öt-hét évben képesek lesznek az ország valamennyi települését bejárva, a történeti épületvagyon értéklétárának az elkészítésére. Ez lenne az az inventárium, amely alapján egyrészt a védetté nyilvánítások rendje tervezhető és megvalósítható lesz, illetve a jegyzék ismeretében a helyi önkormányzatok is segítséget kaphatnak a területükön meglévő építészeti értékekről, a helyi védelem számára potenciálisan méltó emlékekről. Az *Inventarizációs Osztály* állományába tartozó három-négy munkatárs a külsős megbízottak által szolgáltatott anyag ellenőrzését és rendszerezését végzi, illetve előkészítő javaslatokat dolgoznak ki az arra érdemes épületek esetében – a regionális irodákkal egyeztetve – a védési folyamat megindítására. Az idén az okta-

tási program kidolgozása és a pályázati kiírás megfogalmazása lesz az új osztály megvalósítandó feladata. A jövő év téli hónapjai során a képzéseket kell megszervezni, és a munkatársakat kiválasztani azért, hogy márciustól a terepmunkát el lehessen kezdeni. A *Védési Osztály* alapvető feladata nem változik az új struktúrában sem. A potenciálisan védendő emlékek védési dokumentációjának az előkészítését és a Védési Bizottság munkájának megszervezését, illetve a védési miniszteri rendelet mellékletének az elkészítését kell végeznünk. Az *Ellenőrzési Osztály* felállításáig bizonyos diszfunkciók kezelése is a Védési Osztály kompetenciájába tartozik. Jelenleg tisztázatlan, hogy a tényszerű adatok megváltozása esetén, milyen hivatali rendben történik a műemléki nyilvántartás módosításának a kezdeményezése. A megjelent nyolc műemlékjegyzék tartalmával kapcsolatos tapasztalat, hogy az ellenőrzésnél tapasztalt változás átvezetésének szabályozatlansága miatt, a jegyzéket összeállítók inkább változatlanul meghagyták az adatokat a frissen publikált kötetekben, mintsem kezdeményezték volna azok módosítását, nevezetesen törlését, ha az emlék már nem létezik. Így vált lehetségessé az, hogy a Hivatal támogatásával sikeresen működő civil mozgalom, a *muemleken.hu* internet címen elérhető „játék” résztvevői számos nem létező emlék helyszínéről tudósítottak. A jegyzékben, mint létező műemlék szerepel az épület, annak ellenére, hogy a MKDI munkatársai és a regionális iroda felügyelői is tudatában voltak annak, hogy esetleg már a jegyzék megjelenése előtt évekkel megsemmisült az. A törlési folyamat tisztázatlansága miatt, ennek az anomáliának a rendezése egyelőre a Védési Osztály munkatársainak a feladata lesz. Szintén a kollégák számára kitzendő cél, a védési folyamat újragondolása. Eddig, csaknem egyedüli kritérium a védendő emlék kiválasztásakor, a műemléki értékek súlyának az elemzése volt. Nem mérlegelték a folyamatban a védelem hatását az emlék további sorsára. Plasztikus példa a számomra a Népstadion (Puskás Ferenc Stadion) esetleges műemléki védettségének a kérdése. A nemzetközi labdarúgó szövetségek szigorú szolgáltatási kritériumokat határoznak meg a nemzetközi mérkőzések helyszínei számára. Abban az esetben, ha ezeket a feltételeket a Stadion teljesítené – véleményem szerint – csorbulnának azok az értékek, amelyek alapján védelemre méltónak tartanánk a létesítményt. Védelem esetén, például a lefedés megtiltása miatt a pálya nem kapná meg a nemzetközi akkreditációt, így itt a jövőben nem lehetne nemzetközi mérkőzést játszani. Különösen a BOM (Budapesti Olimpia rendezési jogáért küzdő Mozgalom) elképzelései válnának lehetetlenné egy műemlékké nyilvánított stadionban.

Az *Ellenőrzési Osztály* személyi feltételei nem tisztázottak. Egyelőre elsősorban a régiók számára szükséges létszám biztosítása a Hivatal feladata. Ennek megoldása után gondolkodhatunk az új szervezeti egység létrehozásán. A strukturális feltétel megteremtésekor egy olyan elem létrehozásának a szükségessége fogalmazódott meg a számomra, amely képes kapcsolatot teremteni a védési folyamat résztvevői (*Inventarizációs Osztály*, *Védési Osztály*, *Kutatási Osztály*, illetve a regionális irodák) között, valamint folyamatosan ellenőrzi a műemlékállományt, illetve áttételesen a felügyelők munkáját. ■

Ybl Miklós és a neoreneszánsz

SISA JÓZSEF

A reneszánsz évében nem lehet nem ejteni szót a neoreneszánszról, és ha a neoreneszánszról beszélünk, először *Ybl Miklós* (1814-1891) neve jut eszünkbe.

Ybl orientálódásának gyökerei – a kor általános áramlatához való igazodáson túl – ifjúkori élményeihez is visszavezethetők. A fiatal építész-jelölt 1840 februárjától Münchenben folytatta tanulmányait. Az újtókedvű város nemcsak mint a kibontakozó romantika egyik központja volt számottevő, hanem mint a reneszánsz felé forduló érdeklődés igen korai színhelye is. Yblnél értő szemekre és elmére találtak a müncheni tapasztalatok, amelyeket hamarosan itáliai tanulmányutak követtek. 1841-ben Észak-Olaszországot, 1846-ban Itália már Nápolyig terjedő részét járhatta be, megismerve azon épületeket, melyek későbbi munkásságának előképét és ihletét adták. Életét természetesen az általános szakmai-szakirodalmi tájékozódás is végigkísérte, s ebben kétségtelenül jelentős szerepet játszottak a szakkönyvek. Saját könyvtárát utóbb a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet örökölte meg. Sajnos a könyvtár szétszóródott, de fennmaradt jegyzékéből meggyőződhetünk arról, hogy Ybl és pályatársai a korszak legtöbb reneszánsz épületeket bemutató külföldi publikációját ismerték és forgathatták. Ybl romantikus épületeinek némelyikében már

jelen voltak reneszánsz előképeket tükröző elemek. 1860-tól azonban tudatosan, szinte programszerűen épültek neoreneszánsz házai, élen járva a magyar építészek sorában. Az egykor a Clark Ádám téren álló, mára már sajnos elpusztult Budai Takarékpénztár (1860-62) jeleníti meg elsőként az új stílusideált, mindezt még visszafogott formanyelvvel, ám kiegyensúlyozott arányokkal, az udvarban harmonikus, árkaós architektúrával. Ezt az irányzatot folytatja az Akadémia pályaterve (1861), amelyet utóbb a pályázat szokatlan körülményei miatt Ybl visszavont. Továbblépést jelentett az ugyancsak elpusztult Ganz-ház (1862-64), sűrűbb, lineáris tagolásával, antikizáló elemeivel. Károlyi Alajos palotáján (1863-tól) mindez franciás manzárd-sarokelemekkel kombinálódik, jelezve, hogy a reneszánsz igazodás iránya összefügg a műfaj kérdésével is. Ez még markánsabban domborodik ki majd Ybl kastély-épületein, mint a Loire völgyi Blois kastélyát idéző parádsasvári Károlyi-kastélyon (1880-82), vagy a német neoreneszánsz formákat is mutató ókigyósi (szabadkigyósi) Wenckheim-kastélyon (1875-79).

Az 1860-as évek második felében Ybl művein a lineáris megfogalmazás oldottabb formában jelentkezik, de a még nyomokban fellelhető romantikus jelleg mellett megmaradnak az antikizáló motívumok, mint például a Pesti Hazai Első Takarékpénztár (1866-68, később Vízmű-székház) Károlyi Mihály utcai épületén. A következetes antik formanyelvvel teljes szimbiózist alkotó reneszánsz architektúra a csúcspontját a Fővámházban (1870-74) érte el. A hellén neoreneszánsznak is nevezett irányzat az Ybl által jól ismert újabb bécsi épületekkel, *Theophil Hansen* és *Heinrich Ferstel* egyes munkáival hozható kapcsolatba.

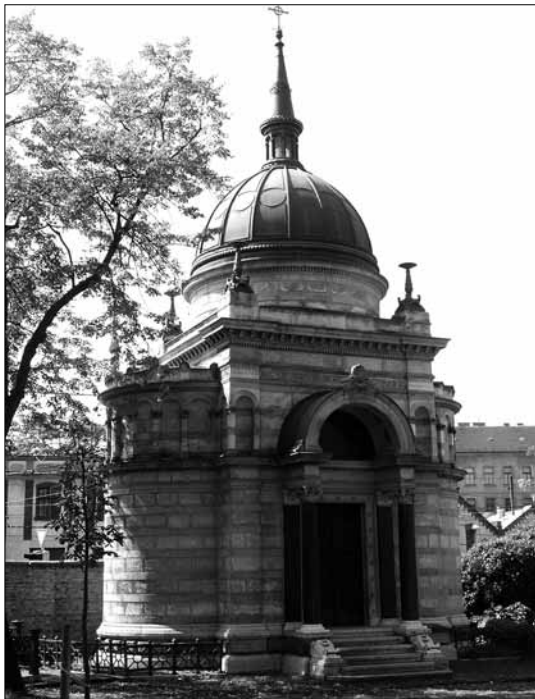
Érett művei hosszú sorában Ybl az olasz reneszánsz építészet széles skálájából vette előképeit, legyen az Bramante, Palladio, Alberti vagy Sansovino munkája, és álljon az épület Firenze, Genova, Mantova vagy Velence városában. A stíluselőképek azonosítását és beható elemzését Ybl Ervin 1956-os *Ybl Miklós-monográfiájában* már elvégezte. Ybl Miklós teljesítménye a széles körű ismereteken, a mintakönyvek és a szakfolyóiratok tanulmányozásán, és nyilván nagy vizuális memóriáján alapult. Jellemző a rendkívüli motívum-gazdagság, ugyan-

A budapesti Fővámház „A következetes antik formanyelvvel teljes szimbiózist alkotó reneszánsz architektúra csúcspontját a Fővámházban (1870-74) érte el” Épülete ma egyetem: a „Közgáz”

Fotó: Sisa József

A cinquecento formavilágát idéző Budai Takarékpénztár súlyos sérüléseket szenvedett, épületét a 60-as években elbontották. Az íves árkaósról lenyomatát ma palánk takarja.

Fotó: MTA Archív

A Szent István Bazilikának mintegy kabinetvariánsa, előtanulmánya a Ganz-mauzóleum a Kerepesi temetőben (1868)

Fotó: Sisa József

akkor az építészeti formák kombinálása, kibontakoztatása, valójában szintézissé lényegítése. Érdekes Ybl Miklós néhány jelentősebb, érett alkotását megvizsgálni, hogy az általa leginkább kedvelt nagyobb építészeti formáknak, a reneszánsz alapformáinak jelentőségét meglássuk. A kupola és az építészeti tér centralizálása a reneszánsz temp-

lomépítészet konstitutív eleme, és ezt Ybl több féle módon alkalmazta. Sokszögű, bordás kupola került a kajdaci Sztankovánszky-kápolnára (1873-76), de hasonló Ybl – igen szellemesen – a praktikus rendeltetésű a Margit-fürdő (1868-70; elpusztult) építészeti rendszerébe is belefoglalt. Más formájú kupolát alkalmazott Ybl néhány további épületén: kerek dobon ülő, hegyes – és ezáltal a barokk hagyományokat is idéző – építményt. Ilyen a Szt. István Bazilika (1867-1905), illetve annak mintegy kabinet-variánsa, előtanulmánya, a Ganz-mauzóleum (1868). Közös vonásuk – természetesen radikálisan különböző léptékben – az apszis, illetve exedra alkalmazása. Továbbá mindkét épület homlokzatának főmotívuma a nagy központi fülke. A hatalmas fülke a Várkert épületegyüttesén (1875-82) mint leghangsúlyosabb elem ugyancsak szerepet kap. A reneszánszban olyannyira kedvelt árkád, illetve az azzal rokon loggia Ybl több fontos művének vezérmotívuma. Mindenekelőtt az Operácé (1874-84), melynek alapképlete embrionális formában a debreceni színház megvalósulatlan terveinek egyikén (1860) már feltűnt. De loggia szegélyezi Ybl számos palotájának és bérházának udvarát is.

A neoreneszánszot Ybl munkásságában a gondos mérlegelés, a harmonikus arányok és a belsőleg magáévá tett formakincs jellemzi. A magabiztosság, a formák asszimilálása oldja Ybl alkotásait könnyeddé. Ez zárja ki az előképek szolgálai másolását, a feltűnően látványos, bombasztikus megoldásokat, és teszi Ybl Miklóst nem csak a magyar, hanem az egész európai neoreneszánsz építészet egyik legnagyobb személyiségévé. ■

Szagrális kisépítmények a Kárpát-medencében

9. Szegedi Vallási Néprajzi Konferencia

BARNA GÁBOR

A Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének 1992 óta folyó, tematikus vallási néprajzi konferencia-sorozatában az idei, 9. alkalommal megrendezett ülészak a szagrális kisépítményekkel foglalkozott. A konferencia szokásos, nemzetközi szekcióját ebben az évben már májusban megrendezték *Profane und sakrale Klein-denkmäler* címmel, osztrák, német, szlovák és magyar részvétellel, így most magyar előadások hangzottak el, amelyek azonban felölelték a Kárpát-medence majdnem egész területét.

A konferenciát azzal a céllal rendezték, hogy ráirányítsák a figyelmet erre a Magyarországon a viszonylag elhanyagolt témakörre, egyúttal találkozási és vitaalkalmat kínáljanak fel kutatóknak, akik több tudományágat is képviselnek (néprajz, történelem,

művészettörténet, irodalomtörténet, műemlékvédelem), hogy kialakíthassák a közös terminológiát, hiszen ennek hiányában nem értik meg egymást, s beszámoljanak az éppen folyó kutatásokról is.

Az előadások nézőpontja nemcsak a képviselt tudományszakok, hanem a kutatások eltérő célja szerint is különbözött. Mások a dokumentálás, a helyszíni megőrzés, a múzeumi megőrzés, vagy akár a feltűjtés céljai. (*Batári Zsuzsa*). Ezeket nem mindig lehet jól összeegyeztetni. A szagrális kisemlékek hozzátartoznak egy táj arculatához, épített kulturális örökségéhez, mégis nagyon kevés áll műemléki védelem alatt. De nem dűskálhatunk a néprajzi, építészeti, művészettörténeti szempontból pontos, képekkel és felmérésekkel jól dokumentált leírásokban sem.

Az elméleti kérdések ismertetése után (*Bartha Elek*) éppen ezért példamutató volt néhány beszámoló, amelyek egy-egy kisebb-nagyobb tájegység teljes

szakrális kisemlékanyagának komplex szemléletű kutatásáról és számítógépes adatbázisáról szoltak: a szlovákiai Komárom Fórum Etnológiai Központjának képviselőtől *Liszka József*, a vajdasági adatbázis építéséről *Szűgyi Ferenc*, a szakrális kisépitmények teljes jázsági kataszteréről pedig *Dávid Áron* és *Törőcsik István* beszélt. Főleg ezek körül az előadások körül fogalmazódtak meg a terminológiai és tartalmi problémák. Az például, hogy a hangrálábakat, viharharangokat (Vass Erika) vajon hozzászámítsák-e a szakrális kisépitményekhez. S keveset tudunk a tér megszentelésének egyházigazgatási, teológiai szempontjairól (*Dénes Zoltán*).

Az előadások nagyobb része a klasszikus, jól ismer szakrális kisépitményekkel, szobrokkal (*H. Bathó Edit*, *Mód László* – *Simon András*, *Grynaeus Tamás*), kápolnákkal (*Lengyel Ágnes*), keresztekkel és feszületekkel (*Nagy Abonyi Ágnes* és *Vida János*, *Limbacher Gábor*, *Járolí József*, *Kerekes Ibohya*) foglalkozott. A vajdasági kálváriák teljes körű felmérésének munkálatairól *Beszédes Valéria* számolt be. A szakrális kisépitmények és a közösségi értékrend közti összefüggéseket *Gecse Annabella* ismertette konkrét esettanulmány kapcsán.

Napjaink állapotának dokumentálása mellett új források bevonására hívta fel a figyelmet több előadó: a lokális sajtóra, az egyházi (társulati) folyóiratokra (*Barna Gábor*), valamint a kánoni látogatások ide vonatkozó dokumentumaira (*Miklós Péter*). Feltáratlan forráscsoport a felvilágosult abszolutizmus szellemében és II. József alatt végrehajtott „egyházi racionalizálás” iratanyaga, amely részletezően szól a építészeti kisemlék anyagáról is (*Velladics Márta*). Külön blokkban foglalkozott néhány előadó az idén 150. évfordulóját ünneplő Lourdes-nak a magyarországi kisépitményekre gyakorolt hatásával (*Józsa László*, *Hetény János*, *Mesztegynei Imre*, *Silling Léda*, *Barna Gábor*). Hetény János a lourdes-i vallásos ponyvák forrásértékéről beszélt előadásában.

Az elsősorban római katolikus emlékanyag mellett előadások hangoztak el a hazai ortodox szerbek (*Ferkov Jakab*), a zsidók (*Gleszer Norbert*), a katolikus németek építványeiről. Fontos volt az egykori föld-

birtokos családok mecenatúrája (*Bodnár Mónika*). Az állandó jellegű építványok mellett kevesebb figyelem fordult az ideiglenes építványok (karácsonyi templomi betlehemek, nagypénteki Szent-sírok, úrnapi sátrak) felé. Ez utóbbiról, Buda környéki sváb példákkal, *Sz. Tóth Judit* beszélt.

Sajátosak napjaink társadalmi mobilitása, ökológiai szemlélete, a társadalmi tragédiák, új vallási mozgalmak alapján keletkezett építványok, mint a Trianon után keletkezett szegedi városrészek keresztszei (*Mód László*), az út menti haláljelek (*L. Jubász Ilona*), a debreceni növénytemplom (*Kovács Ágnes*), a bácskai németek és magyarok áldozataira emlékeztető keresztek és emlékművek (*Silling István*), az újpogány magyar táltos egyház kisépitményei (*Povedák István*). A falfrák jól jelzik egy-egy hely szakrális jelentőségét, jóllehet vizsgálatuk alig indult el Magyarországon, s műemléki felújítások alkalmával el is tűnnek (*Fraubammer Krisztina*). Az otthonok szakrális tereinek kialakításával és funkcióival is foglalkozott néhány előadás: a krisnások ideiglenes szakrális építványai (*Kocsis Nóra*), a moldvai magyarok Mária-tiszteletének tárgyasulással (*Iancu Laura*). Napjainkban egyre több helyütt jelenik meg köztéren a karácsonyi hangulatot fokozandó egy-egy nagyméretű betlehem (*Mikó-Tóth Mariann*).

Péter László megkereste Juhász Gyulának A roheci Mária című versében megírt kis morva szent helyet, amivel felhívta a figyelmet az irodalomban megjelenő szakrális építványok konkrétságára, azonosításának fontosságára.

A konferencia keretében a Győri Bencés Kamarakórus tartott egyházzenei hangversenyt a Szegedalsóvárosi ferences templomban *Jáki Sándor* Teodóz OSB vezetésével

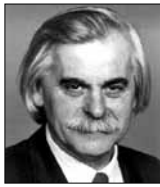
A konferencia nyitó eseménye volt a néprajzi tan-szék Folyosó Galériájának útnak indítása *Gombosi Beatrix* „Köpnöyegem pedig az én irlalmasságom...” *Köpnöyeges Mária-ábrázolások a középkori Magyarországon* című kiállítás megnyitásával és a hasonló című könyv bemutatásával. Mindkettőt *Kerny Terézia* művészettörténész ajánlotta a látogatók és az olvasók figyelmébe. A konferenciát *Csernus Sándor* dékán és *Kiss-Rigó László* szeged-csanádi megyés püspök képviselőtében *Kiss Imre* általános helynök köszöntötte. ■

A néprajzi tan-szék Folyosó Galériáját *Gombosi Beatrix* „Köpnöyegem pedig az én irlalmasságom” *Köpnöyeges Mária-ábrázolások a középkori Magyarországon* című kiállításával nyitották meg.

Fotók:
Simon András

Az Újépület végnapjai

KATONA TAMÁS

Abová még a napfény se mindig sütött be... Az ország leegészségtelegebb kaszányája volt. Az Új-épületből – a börtönök bejárata

(A felvételek a Vasárnapi Újságban jelentek meg)

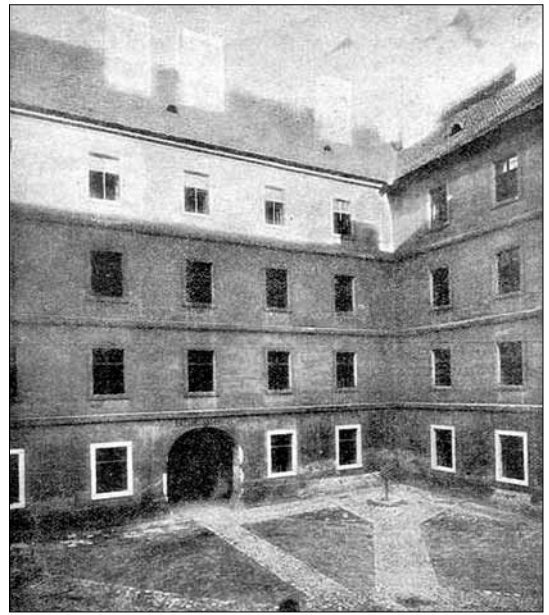
I 1897-1898 tele enyhe volt. Lehetővé tette, hogy a régi Pest legnagyobb épületét, a Neugebaudet, ezt a város terjeszkedését és közlekedését akadályozó hatalmas katonai épülettömböt gyorsan lebontsák. Az Újépület lebontása 1871 óta szerepelt a Közmunkatanács minden városrendezési tervében, de rengeteg mindennek meg kellett épülnie ahhoz, hogy a dísztelen épületkolosszus végre eltűnjék.

II. József királyunk 1786-ban határozta el, hogy Pest szélein felépíti az invalidusok palotáját, és mivel *Hild János* építőmester a nagyszombati rokkantak házána építését jól vezette, őt bízták meg a tervezett pesti társintézmény tető alá hozásával is. (Ennek köszönhető, hogy ez a nagyszerű építődinasztia megtelepedett Magyarországon.) Mire azonban az építkezés elkészült, már a Károly kaszányát, a mai Központi Városházát jelölték ki a rokkant katonák, a „sérvitéztek” otthonául. Így aztán az új épület – ez is lett a neve – laktanyaként szolgált a jövőben. A háromszintes hatalmas négyszög sarkain egy-egy pavillon nyaktaggal csatlakozott az épülettömbhöz, vagyis a nagy központi gyakorlótér-udvar mellett

„Midőn építették, nagyságánál fogva büszkesége és később igen sokáig a város terjedésének mintegy útmutatója volt; ma nem egyéb, mint a fokozott izlésnek és szépségi igényeknek többet meg nem felelő kőhalmaz, és végtelen akadály a város fejlődésének“

négy kis udvara is volt az épületnek. Ide aztán a nap sem nagyon sütött be. A kiválasztott terület egy dombstray kiemelkedés volt a mocsaras, vadkacsavadászatra kiválóan alkalmas városzélen. (Az Országháza építése is azért tartott csaknem két évtizedig, mert a süppedékes „Tömő teret” először építésre alkalmassá kellett tenni!) A megfelelő csatornázás hiánya miatt az Újépületet tartották az ország leegészségtelegebb kaszányájának. 1848 előtt a cs. kir. 5. tüzérezred állomásozott itt. Érdekes, hogy a tüzérséghez magyarokat nem soroztak, ennek az ezrednek a legénysége cseh volt. Mint minden kaszányának, ennek is volt börtönrésze, az egyik pavillont jelölték ki „cs. kir. helyőrségi fogdának”. 1849-ben aztán a győztes abszolutizmus jól megtölte a börtönrészt politikai foglyokkal. Innen vitték kivégzésre október 6-án *Batthyány*

Lajos grótot, az első független és felelős magyar kormány miniszterelnökét, ugyanaznap *Fekete Imre* kőspallagi parasztot, október 8-án *Gonczeky János* tábori lelkészt, október 10-én *Csány László* minisztert és *Jeszenák János* báró kormánybiztost, október 20-án *Mieczyslaw Woroniecki* herceg alezredest, *Peter Giron* alezredest és *Karol Gustaw d'Abancourt de Franqueville* huszár századost, október 24-én pedig *Perényi Zsigmond* bárót, a főrendiház alelnökét, *Szacsvay Imrét*, a képviselőház jegyzőjét és *Csornyus Manó* miniszteri tanácsost – hogy legalább a legfontosabbakat felsoroljuk.

Az Újépület udvara sok mindennek helyt adott. Már az 1830-as években tartottak itt római kocsiversenyeket és pesti fiakkversenyeket. 1875-ben az akkor alakult Magyar Athletikai Klub is itt tartotta első atlétikai versenyét. A Közmunkatanács 1872. évi jelentése találóan jellemzi az Újépületet: „Midőn építették, nagyságánál fogva büszkesége és később igen sokáig a város terjedésének mintegy útmutatója volt; ma nem egyéb, mint a fokozott izlésnek és szépségi igényeknek többet meg nem felelő kőhalmaz, és végtelen akadály a város fejlődésének, melynek ma, egy rövid század múlva, úgyszólván már szívében áll.” Az 1894. évi XX. törvénycikk aztán kimondta, hogy a Citadellával, a Károly, a József és a Flórián laktanyával együtt „a katonai kormányzat kezéből átveendő”. *Wekerle Sándor* miniszterelnök a Fővárosi Közmunkák Tanácsára bízta az egész ügyet. „Az Újépület telkének szabályozására befolyást nem kívánok gyakorolni, és csak azt kötöm ki, hogy a szabályozás által nyert telkekből házhelyekül annyi legyen elárúsítható, hogy abból legkevesebb 3.500.000 forintnyi összeg kikerüljön, mely célból mintegy 12 000 négyszögölnyi területnek házhelyekül való kijelölése válik szükségessé, míg a fennmaradó terület az eme szempont figyelembe vételével megállapítandó szabályozási terv alapján utcák és terek létesítésére használható fel” – írta a Közmunkatanácsnak 1894 augusztusában. Ekkorra a Közmunkatanács már elfogadta kitérő mérnökének, *Francsek Imrének* pályázatnyertes tervét, 1897-re pedig a székesfővárossal is sikerült megállapodni. A végleges (névtelen szerzőjű) terv készítője valószínűleg *Palóczi Antal* volt.

Ahhoz, hogy az Újépületet el lehessen takarítani,

többek között új kaszárnyákat is kellett építenie a fővárosnak. Érdemes végigfutni azoknak az épületeknek a listáját, amelyeket az Újépület bontása idején emeltek – és amelyekről a Vasárnapi Ujság fényképes cikkkel emlékezett meg. Ekkorra lett kész a királyi palota F épülete, a Krisztinavárosra néző szárny, amelyet még Ybl tervezett, de már Hauszmann építtet meg. A Központi Statisztikai Hivatal épülete a mai Keleti Károly utcában, Czigler Győző historizáló műve, amely mégis korszerűnek számított, mert nincs egyetlen udvarra néző hivatali helyisége sem. A Földtani Intézet palotája a Városliget szomszédságában, Lechner Ödön sajátosan magyar stílusúnak szánt épülete, amely szépen illeszkedik Lechner ekkori műveinek – Iparművészeti Múzeum, Postatakarékpénztár – sorába. De hiszen ő építette a kőbányai Szent László templomot is, és ez a munkája is ekkor készült el! Hauszmann Alajos „igazságügyi palotája“ a mai Kossuth Lajos téren, amely egyszerre adott otthont a Kúriának, a budapesti ítélőtáblának, a koronaügyi és a budapesti főügyési hivatalnak, és a téren levő minisztériumi épülettel és az Ország-házával szinte építészeti megvalósítását jelentette a hatalom hármasságának – törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás. Ekkor épül az Eskü téri híd, amely aztán Erzsébet királyné genfi meggyilkolása után az Erzsébet híd nevet kapta, és Cze-kelius Albert elgondolásához híven merészen ívelte át a Dunát. Megnyílt az Új Szent János Kórház, a hívősvölgyi hadapródiskola – és amire a bontás előfeltétele volt, az Üllői úti Ferenc József honvéd gyalogsági laktanya.

A bontáskor megvolt már a Szabadság tér déli vé-

gében a Széchenyi által létrehozott szűk kis sétátér, építészetileg elég sivár környezetben, de azonnal épülni kezdtek a tér északi végének impozáns épületei, majd a pénznek Alpár Ignác által megépített két nagy palotája, az Osztrák-Magyar Bank és a Tőzsde.

Utolsónak az egyik déli pavillont bontották le, ami ekkor már a lipótvárosi tűzörség szertára és tanyája volt. Nyárra nemcsak a bontás fejeződött be, hanem az irtózatoss menyeségű építőanyag elszállítás is. Mégsem tűnt el az egész épület nyomtalanul: egy hivatalnok Batthyány cellájának a köveit felszedette, és Pest melletti családi házában tornácát kövezte le velük. Az ereklye-kölapok ma is megvannak, Ráday Mihállyal közös 1848-as televíziós sorozatunkban be is mutattuk. ■

A formálódó világváros – báltérben a Margitbíd, előtte az épülő Parlament, s már áll több, a teret meghatározó ház is az épülő tőzsdepalota és a bank épülete mellett

109 ellopott grafika!

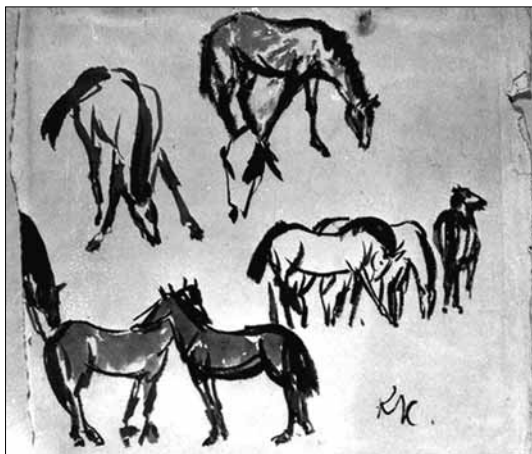
BUZINKAY PÉTER

Az utóbbi idők egyik legjelentősebb vesztesége érte a hazai műtárgyállományt: szeptember 12-én éjszaka ellopták az egykori Gombosi-gyűjtemény javát, több mint 100 darab egyedi grafikai lapot.

A gyűjteményt még Gombosi György művészettörténész hozta egykor létre, s halála óta, egy jó fél-évszázada őrizték az örökösök.

A háború poklában, 1945-ben elhunyt Gombosi kortársaihoz hasonlóan nem csupán méltatója, hanem gyűjtője is volt a rajzoknak és vázlatoknak. Egykor közel 200 lapot számláló gyűjteményében Rippl-Rónai József tanulmányaitól Vajda Lajos önálló kompozíciójáig számos művész munkái szerepeltek, melyek baráti ajándékozás, gyűjtői csere vagy vásárlás útján kerültek a kollekcióba.

A gyűjtemény jelentőségét nemcsak a kiemelkedő művészek egyes lapjai vagy éppen a kollekció egysége adta, hanem ismertsége, tudományos feldolgozottsága és közgyűjteményi bemutatása is („Modern magyar rajzok – Válogatás Gombosi György művészettörténész gyűjteményéből“, Ma-

Kernstok Károly: Nyolc ló, hátoldalon lótanulmány krétával, 1920-as évek (tus, fapálca, ecset, 245x217 mm, Jelezve jobbra lent: K.K.)

gyar Nemzeti Galéria, 2004-2005).

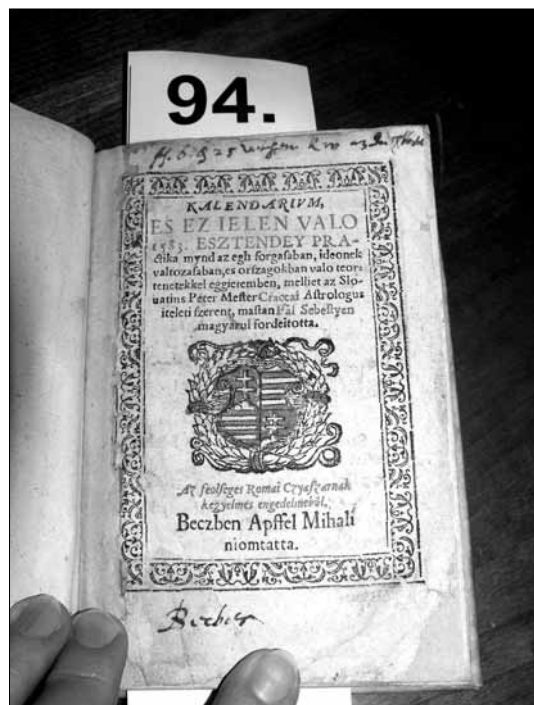
Talán éppen ez lett a balszerencséje is, ugyanis a tolvajok tudták miért mennek, a mappák felmarkolása után sietősen távoztak is. De éppen ez az ismertség, feldolgozottság segíthet majd – reméljük nagymértékben – a lapok meg- és visszakérülésénél is. A lapokról ugyanis pontos adatokkal, és csaknem kivétel nélkül fényképpel is rendelkezik a szakma, így azok a KÖH lopott-műtárgy adatbázisába (www.koh.hu címen) már fel is kerültek. Ebben az esetben különösen is ajánljuk tehát a gyűjtőknek, kereskedőknek, de a múzeumoknak is egy-egy grafika megszerzése előtt a KÖH honlapját ellenőrizni, hiszen a most ellopott darabok a legkeresettebb magyar művészektől alkotásai, és jó eséllyel előbb-utóbb a pesti aukciósházákban, galériákban jelennek majd meg. ■

Könyvek védéséről újból Szorosabb együttműködés reményében az Országos Széchényi Könyvtárral

KŐSZEGHY-PUSKA ILDIKÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomatványok Tára az idén – mivel a korábbi gyűjtemény-vezető nyugdíjba ment – új vezetőt kapott *Farkas Gábor* Farkas személyében. A KÖH Műtárgyfelügyeleti Irodája pedig meghívást kapott Farkas Gábortól egy könyvbemutatóval összekötött ismerkedő megbeszélésre az OSZK Apponyi-termébe. A megbeszélésen a különgyűjtemények igazgatója, a gyarapítási osztály vezetője, valamint Farkas Gábor egyik közvetlen munkatársa is részt vett. A téma természetesen a védettség volt, hiszen ezen a területen végezzük a legtöbb közös munkát. Az árveréseken felbukkanó könyvritkaságokra az OSZK tesz védési javaslatot, de a korábban általuk kezelt többzetes védett állomány revíziójához is az ő szakértelmük és nyilvántartásuk szükséges. (Az Örökség 2007. évi 2. számában megjelent cikkemben leírtam, hogy a könyvek védésének mai gyakorlata az elmúlt évtizedekhez képest gyökeresen megváltozott. A megváltozott védési szempontok miatt kell revízió alá venni a nemzeti könyvtár által korábban védett állományt.) Védéssel kapcsolatos feladataink ellátása során nem csupán a Régi Nyomatványok Tárával, hanem egyéb gyűjteményekkel is – kézirattár, zeneműtár, térképtár – és főként a gyarapítási osztállyal működünk együtt. Nemzeti könyvtárunk néhány kincsének megtekintése után az új gyűjtemény-vezető megkérdezte, hogyan tudnák ők közös munkánkat eredményesebbé, gördülékenyebbé tenni. a Műtárgyfelügyeleti Iroda vezetője összefoglalta a műtárgyvédelem területén szerzett tapasztalatait, különös tekintettel a könyvtári dokumentumokra. Elmondta, hogy tíz évvel ezelőtt a Kulturális Örökség Igazgatóságához (a Hivatal jogelődje) érkezett védési javaslatoknak több mint a fele az OSZK-tól származott. Ez az óriási mennyiség a védettséggel járó sokféle nyilvántartási és felügyeleti feladat lelkiismeretes elvégzését a jelenlegi kapacitás mellett nem teszi lehetővé. (A közgyűjtemények által követett régi védési gyakorlat következménye az, hogy – jó esetben – a védett tárgyaknak csupán a kétharmadát találjuk meg a nyilvántartásban szereplő néven és címen. Ők ugyanis nem, vagy csak ritkán ellenőrizték a védett tárgyat helyszíni szemlén, hiszen nekik sem volt erre megfelelő kapacitásuk.) Felmerült ezzel kapcsolatban az a kérdés is, vajon reális-e, hogy kulturális örökségünk fele könyvtári dokumentum? Az OSZK és a Hivatal álláspontja az elmúlt években folyamatosan közelebb került egymáshoz, megszűnt a kategorikus védés, a könyvtár által javasolt dokumentumok száma egyre csökkent. A gyűjtemény-vezető kiemelte a Kulturális Javak Bizottsága tanácsadó testület értékes tevékenységét

*Kalendarium Es
Ez Ielen valo
1583. Esztendey...*

Fotó: a szerző

is. A testület tagjai más-más műtárgyterületet képviselnek, ez védéskor segítséget jelent a szempontok egységesebbé tételében, a szakvéleménnyel szemben támasztott igények érvényesítésében. Elmondta, hogy a szakvéleményekre alapozott védési határozatainknak a nem szakmabelieket is meg kell tudni győzniük arról, hogy a védett tárgy a kulturális örökségnek valóban egyedi és pótolhatatlan eleme. Az OSZK Gyarapítási Osztályának vezetője, aki korábban a nemzeti könyvtárat képviselte a Bizottság ülésein szintén rendkívül hasznosnak tartotta a testület tevékenységét, értékelte azt a lehetőséget, hogy megismerkedhetett más területek védési szempontjaival, gyakorlatával.

Én azt kértem a könyvtáros kollégáktól, hogy védési javaslataik megtételekor ne csupán azt vegyék figyelembe, hogy az adott kiadású könyvből mennyi a közgyűjteményi példány, hanem azt is, hogy hány példány van magántulajdonban. A legfontosabb szempont ugyanis a fennmaradás biztosítása, ehhez pedig nem szükséges a negyedik-ötödik példányt is védetté nyilvánítani.

A Könyvtár jelen lévő munkatársai érdeklődést tanúsítva munkánk iránt, biztosítottak minket együttműködésükről.

Végül a Műtárgyfelügyeleti Iroda vezetője felvette, hogy nagy segítség lenne, ha a régi védettségek revíziója céljából általunk szervezett helyszíni szemléken szakértőként egy munkatársuk részt vehetne. Megígérték, hogy ezt a segítséget a jövő évtől készséggel megadják, ez számukra is újabb, hasznos tapasztalat megszerzését jelentené. ■

Látványos barlangvár, turisztikai központ lesz a siroki sziklavár

2010-ben megnyílhat a „Végvárok világa“ barlangvár és turisztikai központ a siroki Várhegyen. A fejlesztési tervet a várrrom vagyongazdálkodója, a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága dolgozta ki, és 320 millió forint támogatást nyert az Új Magyarország Fejlesztési Terv Észak-Magyarországi Operatív Program pályázatán. A közelmúltban bejelentett sikeres pályázat nyomán hamarosan megkezdődhet az összességében 356 millió forintos turisztikai fejlesztés Sirokon. Így hazánk egyetlen barlangvára, s mint ilyen feltétlenül megőrzendő nemzeti érték, szolgálhatja a település és a kistérség fejlődését, amelynek legfontosabb kitörési pontja az idegenforgalom. A projekt a kistérségi társulás és a lakosság egyhangú támogatását élvezti.

A vár múltja és jelene

Magyarország legvadregényesebb sziklavárát a Tarna mentén, a Várhegy tetején lelhetjük, amelyet nemcsak a sziklatömb tetejére építettek, hanem belsejébe is. A riolittufából álló hegy gyomrába hatalmas járatokat, lépcsőket és termeket is vájtak a 13. században. Az alsó- és felsővárból álló siroki erősség a törökkor idején Eger elő-váraként kapott jelentős szerepet. Az erőd pusztulása a 16-17. században kezdődött.

Napjaikban a felsővár négy-öt méteres falai, udvara, épületmaradványai és az alsóvár kazamatajártatai láthatók. 2004-ben a Széchenyi Terv támogatásával elészült a várhoz vezető betonút, és a terület közművesítése.

Az előző években sor került az alsóvár régészeti feltárására s elkészült a rom kiállító- és rendezvény helyként is hasznosítható helyreállítási terve.

A várrmot 2006-ban vette át a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága. Az intézmény 2007-ban kezdte meg az uniós projekt kidolgozását.

A sziklavár jövője

A projekt három al-projektre tagolható:

a) Az alsóvár és a felvezető sziklafolyosó környezetének rekonstrukciójával hazánk egy jelentős várában történik meg a műemléki felújítás (kapu és környezetének rendbetétele, alsóvári udvar és kilátó teraszok kialakítása, fedett és zárt terek kiépítése, alsóvárból felvezető sziklafolyosó környezetének kialakítása, kiállítási installációk). Ennek eredményeként a középkori várelet bemutatásának autentikus helyszíne jön létre.

b) Rendezvény helyszín kialakítása a vár környezetében (térrendezés a ványeregben, a vár díszvilágítása). A vár ismét jól láthatóvá válik minden irányból és napszakban. A kitisztított vároldalban várostromok, romantikus szellem-történetek adhatók elő. A kialakításra kerülő geológiai tanösvények megismertetnek a táj egyedi látványosságaival, különlegességeivel.

c) „Országkristóf rendezvényház és információs központ“ létrehozása a tájházban (udvar rendezése, csűr és tájház berendezése, kommunikációs és vizuáltechnikai berendezések beszerzése). A korábban felújított tájház hátsó helyiségeiben berendezésre kerülő szobákban az érdeklődők megismerkedhetnek a táji hagyományokkal, mesterségekkel. A rekonstruálandó fa csűrben rendezvények tarthatók, első sorban a várak életének közelebbi megismerése céljából. Ezt a célt szolgálja a hátsó kertben megépülő vár-játszóter is.

A siroki projekt a Műemlékek Nemzeti Gondnokságának az idei negyedik sikeres uniós projektje. A megvalósulás tervezett időpontja 2010.

(MNG – BNE)

„A riolittufából álló hegy gyomrába hatalmas járatokat vájtak a 13. században“

Az erőd pusztulása a 16-17. században kezdődött

Fotó: MNG

Régészeti felügyeleti értekezlet Gyulán

Havassy Péter
múzeumigazgató
mutatta be a két
éve felújított
gyulai várat

Fotó: KÖH

HARKAI ISTVÁN – MÉSZÁROS PATRÍCIA –
PARDITKA GYÖRGYI

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Dél-alföldi Irodája október 2-3-án rendezte meg a régészeti felügyelők idei második értekezletét Gyulán. *Széphegyi László* irodavezető köszöntője után szakmai előadásokat hallgattak meg az összegyűlték a régióban folyó, kutatási program keretében végzett régészeti feltárásokról. *Rosta Szabolcs*, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum igazgatója a Kiskunfélegyháza – Templomhalmon (Bács-Kiskun megye) és annak környezetében végzett ásatásairól beszélt. Tanulságos volt és a résztvevők örömmel hallgatták, hogy a város vezetése és lakossága mennyire a magáénak érzi az ügyet. Sok száz helybeli látogatott el családotól megnézni a középkori „ősök” frissen előkerült hagyatékát, ahol az igazgató úr vezetésével járhatták be az ásatás helyszínét. *Vályi Katalin*, a szegedi Móra Ferenc Múzeum régésze az Opusztaszer – Szermonostoron (Csongrád megye) folyó, majd három évtizedes kutatásának eredményeit foglalta össze. Beszámolójából kiderült az is, hogy még legalább ennyi időre elegendő lehetőséget kínál a jelentős részben a nemzeti emlékpark létesítményei alatt fekvő Árpád-kori település, a kolostor és a késő középkori mezőváros hagyatékának feltárása. A kutatás számára fontos lenne a kolostorépület műemlékké nyilvánítása, ezzel jelentősen megnőne a pályázati lehetőségek száma is. *Dr. V. Szabó Gábor*, az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének adjunktusa a Baks – Temetőparton (Csongrád megye) megtalált késő bronzkori kincslelet kapcsán az egész ország területén folyó illegális fémkeresős „kutatások” veszélyeire hívta fel a figyelmet. Riasztó képet vázolt fel az egyre szervezettebben működő hazai és külföldi bűnözőcsoportok tevékenységéről, akik az internet lehetőségeit is kihasználják az illegálisan szerzett leletek értékesítéséhez. *V. Szabó Gábor* vezetésével számos esetben sikerült a „nem hivatalos fémkeresősöket” megelőzve jelentős bronzkincseket megmenteni

a kutatás számára. *Rózsa Zoltán* múzeumigazgató (Szántó Kovács János Területi Múzeum, Orosháza) a Maros hordalékkúpjain elkezdett kutatásáról számolt be, melynek eredményeként eddig mintegy harminc bronzkori földvárát térképezett fel Orosháza körzetében. A kutatás sajátos módon egy Árpád-kori lelőhelyen végzett ásatás során váratlanul előkerült bronzkori erődítés nyomán indult meg. Az előadó felhívta a figyelmet, hogy a mezőgazdasági művelés következtében néhány éven belül a ma még látható földvárak és halmok sokasága tűnhet el, közte az Orosháza-Nagyatársánc nevű védett régészeti lelőhely is. Végezetül *Feld István* tanácsvezető egyetemi docens (ELTE BTK Régészettudományi Intézete) a régió örökségvédelmének egyik zászlóshajóját jelentő gyulai vár régészeti kutatásairól és az annak nyomán végzett helyreállítási munkákról számolt be. Előadása jó bevezetőt kínált a vár másnap délelőtti látogatásához.

A regionális irodák beszámolóinak vezérfonalát a védett régészeti lelőhelyeken tervezett beruházások képezték. *Újlaki Pongrácz Zsuzsanna* régészeti főfelügyelő vitaindító hozzászólásában számba vette a Hivatal lehetőségeit a szakhatósági engedélyek kiadásának fázisában a tervezett beruházás elutasításától egészen a kikötés nélküli állásfoglalásig. A témához kapcsolódóan *Lencsés Zsuzsanna* régészeti felügyelő (KÖH Közép-dunántúli Iroda) a Nyerjesújfalú – Sánc-hegy védett lelőhelyen a Hivatal bevonása nélkül engedélyezett áruházzal médiában is nagy teret kapott ügyét mutatta be esettanulmányként. Az eszmecsere során világosan körvonalazódott, hogy szükség van a rendszerváltás előtt – főleg az 1950-es években – született régészeti védelmek felülvizsgálatára. Gondolatébresztő vita alakult ki a védett régészeti lelőhelyek területén engedélyezhető és elutasítható beruházások kapcsán; egyetértés mutatkozott abban, hogy az egyes kérelmeket egyedileg kell elbírálni. Összegzőként *Újlaki Pongrácz Zsuzsanna* a tapasztalatokat összegző munkaanyag összeállítására tett ígéretet. *Wollák Katalin* főfelügyelő a 18/2001. NKÖM rendelet módosításának helyzetéről számolt be, ismertetve az elmúlt időszak egyeztetései során felmerült lehetséges tartalmi változásokat. A hivatalos program zárásaként *Kisfaludi Júlia* irodavezető beszélt az újonnan felállt Nyilvántartási Iroda helyéről és feladatairól az új szervezeti felépítésben, nem titkolva el a hatékony munkát nehezítő tényezőket sem. Vacsora után kötetlen beszélgetés keretében folytatódott a regionális irodák mindennapi munkájában felmerült, mindannyiunk számára tanulsággal szolgáló ügyek megtárgyalása.

Az értekezlet második napján a hagyományos szakmai kirándulás keretében először a közelmúltban felújított gyulai várat tekintettük meg *Dr. Havassy Péter* múzeumigazgató (Corvin János Múzeum) lelkes vezetésével. Következő állomás a jelentős pályázati forrás felhasználásával megújult és műemlékké nyilvánított békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum volt, ahol *Dr. Szatmári Imre* megyei múzeumigazgató kalauzolt végig bennünket a kiállítótermeken. Utolsóként a vésztői Mágórhalmon létesült régészeti emlékparkba látogatott el a némileg megfogyatkozott társaság, ahol *Komáromi Gábor* kiállításhely vezető és *Szabó Pál* professzor úr látott vendégül bennünket. Mindannyiunknak köszönettel tartozunk az összegyűjtött sikeres lebonyolításáért. ■

Magyar tájépítész Európa Nostra-díja

Amint arról májusi számunkban már beszámoltunk (ÖRÖKSÉG XII/5) hazai műemlékvédelmünk újabb jelentős európai sikert könyvelhetett el. Az Európai Unió Örökségi Díja/Európa Nostra Díj kitüntető érmét ebben az évben Alföldy Gábor vehette át „Doba-Somlóvár, Erdődy-kastélypark tudományos dokumentáció, helyreállítási és gondozási javaslat” című terjedelmes munkájáért. A példaértékű tudományos alkotás a kutatás/helyreállítás-előkészítés kategóriában nyerte el a magas kitüntetést. A legjelentősebb nemzetközi szakmai elismerést jelentő díjat most először kapta meg magyar tájépítész.

Doba-Somlóvár a kastély környezete a tó felől – 1960-as évek

*Fotó:
Koperniczky
István*

WINKLER GÁBOR

A kiemelkedő jelentőségű tudományos munka szerzője Alföldy Gábor tájépítész, műemléki szakmérnök, a Műemlékek Nemzeti Gondnokság főkertésze. 2001 óta a Műemlékek Nemzeti Gondnokságának főkéntészeként Fertőd-től Dégen át Füzérradványig tucatnyi hazai kastélypark megújításán munkálkodik. A hágai zsűri az idén díjazott mű legfőbb érdeméért kiemelte, hogy a jelentős, de ma szinte teljesen ismeretlen és veszélyeztetett állapotú dobai park megmentése érdekében Alföldy hazánkban elsőként alkalmazza azt a Nyugat-Európában már elterjedt integrált kutatási-tervezési módszert, amelynek célja és eredménye a történeti kertek hiteles, ugyanakkor mértéktartó és fenntartható helyreállítása. Metodikáját a szigorú zsűri példaként állította az európai parkok felújításán fáradozó szakemberek elé.

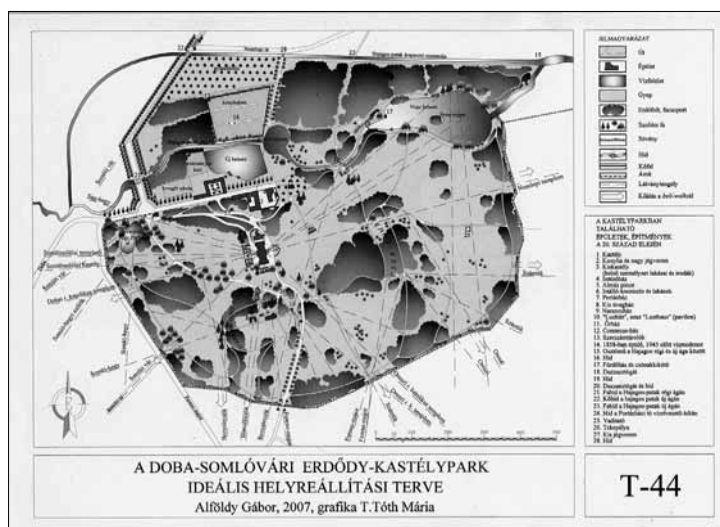
A Veszprém megyei Doba községhez tartozó, boráról híres Somló-hegy tövében elterülő somlóvári Erdődy-kastélyparkot egykor a Habsburg-birodalom legjelentősebbjei között emlegették. Az együttes szépségét négy tó is emelte. Az angol-parkot a kastélyépülettel egyetemben, az Esterházy hercegek udvari építész, Charles Moreau (1758-1840) tervei szerint, gróf Erdődy Károly építtette. Bár a kastélypark hazánk egyik legfigyelemreméltóbb történeti kertje, állapota mégis aggodalomra ad okot. A közel egy négyzetkilométer kiterjedésű park felújításának esélyeit rontja, hogy területén több tulajdonos és kezelő osztozik. Tavai kiszáradtak, az idős fák pusztulnak, a kastélyt használó kórház nem tud kellő anyagi erőt fordítani a park fenntartására és szakszerű helyreállítására.

Alföldy Gábor nem csupán a park történetét dolgozta fel és értékeit mérte fel, hanem számba vette a park különböző történeti objektumait is. Építéstörténetesek számára különösen tanulságos Charles Moreau közreműködésének tisztázása, megbízásának körülményei, a kastély helyének kiválasztása és a park létesítésének folyamata. Alföldy kitért a park szerkezeti elemzésére, és az időközben bekövetkezett szerkezeti beavatkozások hatását is felmérte. Különös gondossággal értékelt a park jellegzetes növényzetét. Feltárta a helyreállításban rejlő fejlesztési lehetőségeket és rögzítette az elvégzendő feladatokat. Így jött létre a szakszerű megújításhoz alapul szolgáló ideális helyreállítási terv.

(A megtisztelő díjat a 2008. év Kulturális Örökség Napjai eseménysorozat országos megnyitó ünnepségének keretében, az Aquincumi Múzeum épületében az Európa Nostra elnöke, Királyi Öfelsége, Doña Pilar de Borbón, Badajoz hercegnő megbízásából, a civil műemlékvédők európai csúcsszervezete nevében Winkler Gábor adta át Alföldy Gábornak.) ■

A terv

Műemléki-régészeti értékeink nyomában:

Barangolások Keszthelyen és környékén

Keszthely-Fenekpuszta

NAGY LEVENTE

Keszthely központjától délre, a 76. számú főközlekedési út nyugati oldalán található a késő római korban Valcum nevet viselő Keszthely-Fenekpusztai erőd déli kapujának, valamint az erőd nyugati fala közelében felépült raktárépületnek és az ókeresztény bazilikának bemutatott maradványai. Egy 2-4. században virágzó, igényes kőépületekkel rendelkező település helyén a 4. század második felében épült fel a balatoni átkelőhely és a rajta átvezető út védelmére egy 292 x 269 m alapterületű, 2 m vastag erődfallal, 44 kör alakú toronnyal, valamint északi és déli kaputoronnyal rendelkező ún. belső erőd, amely a határon állomásozó katonaság, szükség esetén pedig a mozgó hadsereg alakulatainak ellátására és elszállítására kialakított támaszpontok egyike volt Pannoniában. A hasonló alaprajzú belső erődökben gyűjtötték össze a terményadót, a katonai ellátmányt innen osztották szét a limesen állomásozó katonáknak és a mozgó hadsereg katonáinak, a környező lakosság számára pedig mezőgazdasági eszközöket készítettek.

A 19. század végén – 20. század elején Lipp Vilmos és Csák Árpád által elkezdett, majd a 20. század második felében Barkóczy László, Radnóti Aladár, Erdélyi István, Tóth Endre, Sági Károly, Müller Róbert, Szőke Béla Miklós és több más régész vezetésével folytatott nagyszabású ásatások során nemcsak az erődfalakat, hanem 22, nagyrészt visszatemetett római épületet is sikerült feltárni. Voltak közöttük gazdasági épületek is, a legjelentősebb létesítmény minden bizonnyal a villaszerűen kialakított, központi udvarból és azt körülvevő helyiségekből álló parancsnoki épület volt a 76. számú főúttól keletre, ahol jelenleg szántóföldek és vasúti sínek vannak. A római kori épületek közül a helyszínen a déli erődkapu konzervált maradványain kívül csupán egy 4. századi eredetű észak-déli tájolású terménytároló raktár (horreum) látható, belsejében három oszlopsorral és külső támpillérekkel. Az épület mellett az ásatások során feltárt 4-5. századi kenyérsütő kemencék és egy 7,3 m mély kút bemutatására került sor.

A fenekpusztai erőd izgalmasságát, pannoniai viszonylatban egyedülálló tudományos jelentőségét nemcsak római kori, hanem mindenekelőtt különleges népvándorlás-kori történetének köszönheti: a 430-as – 440-es években, a római közigazgatás megszűnése után ugyanis nem pusztult el, a hunok elől menekülő egykori római lakosság egy része menedéket talált vastag falai között. 453, Attila hun nagykirály halála után a hun birodalom összeom-

lott, majd az erőd 455-ben rövid időre a Pannonia visszafoglalására készülő Avitus császár katonai támaszpontja lett.

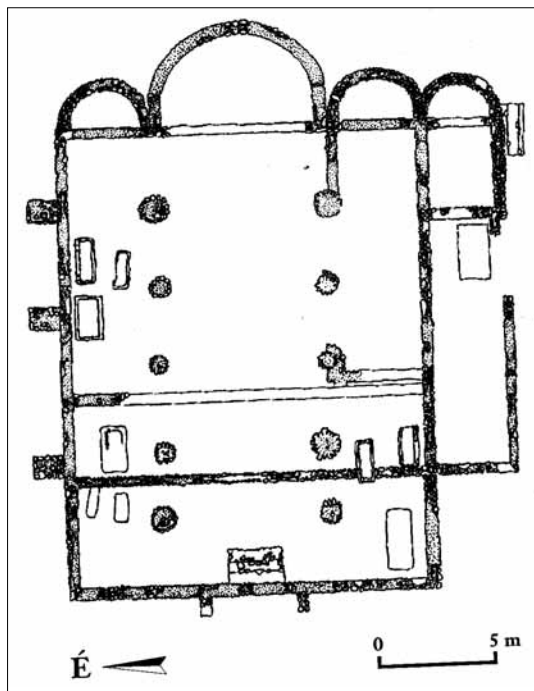
A hamarosan alapos ellenséges pusztítás áldozatává vált épületek romjai között számos temetetlen holttest, szándékosan elrejtett vaseszközök, és egyéb értékes tárgyak kerültek elő. A feltárásokból származó növényi maradványok elemzése alapján októberben bekövetkezett ostromot legvalószínűbben a keleti gótok más forrásokból is kikövetkeztethető 456 őszi támadásával hozhatjuk kapcsolatba. Az új hódítók a növényi maradványok (cseresznyemagok) tanúsága szerint egy verőfényes májusi napon (valószínűleg 457-ben) tértek vissza a tethelyre. A helyi lakosság segítségével az addig temetetlenül heverő holttesteket kemencékbe, szemégtöredékbe, gabonatarló hombárokba dobálták (a tisztességes temetés hiányát sérelmező visszajáró holtak szellemei ellen – úgy tűnik – rituálisan eltemetett kutyákkal akartak védekezni), az erődfalakat és a legtöbb épületet újjáépítették. Az erősség a 460-as évek végéig Thiudimer keleti gót király, a később Itáliát is elfoglaló Nagy Theodorik apjának székhelye lett, aki az erőd délkeleti sarkában található villa-alaprajzú parancsnoki épületben lakhatott.

Az egykori római lakosság leszármazottai és a betelepülő germán lakosság által benépesített erődített település 568 után az avar gyepűterület határerődje lett, 6-7. századi lakóinak keresztény színezetű, itáliai, bizánci, kora avar és germán elemeket is magába olvasztó anyagi kultúráját a kutatás Keszthelyi-kultúraként tartja számon.

Az erőd nyugati fala közelében található a legjelentősebb épület, egy ókeresztény bazilika bemutatott alapfalai. Építési periódusainak pontos keltezése a kutatásban vitatott, feltételezhetően az 5. században épült, egy korábbi világi rendeltetésű épület helyén. A jelenleg látható, két kerek pillérsorral három hajóra tagolt háromapszisos templom a 6-7. századból származik, alaprajzának mindenekelőtt a 6. századból vannak jó párhuzamai (pl. Split, Ravenna, Poreč, illetve Belovo Bulgáriában). Az épület északi oldalát megerősítő támpillérek és a déli oldalon épült kis sekrestye egy későbbi építési periódusban készültek el, a 7. vagy a 9. században. 1959-ben a bazilikától délre látható horreum keleti szomszédságában egy ezüst- és aranytárgyakat is tartalmazó 31 síros gazdag temetőt tártak fel a Keszthelyi-kultúra időszakából (néhány egykorú sír a bazilikában is előkerült). A Jó és Gonosz küzdelmét megjelenítő sarkányölő lovast, Lázár feltámasztását, Krisztus keresztje mellett álló angyalokat ábrázoló korongfibulákkal (más néven

dobozfibulákkal), kosárkás fülbevalókkal, hajtűkkel felszerelt sírokba az erődített település vezető rétege temetkezhetett 568 és 630 között, az 5. számú gyereksírban előkerült aranyozott ezüst ruhakapcsoló tűn latin betűkkel írt BONOSA-felirat olvasható. A 630-as években beháború dúlt az avarok között, egyes feltételezések szerint ekkor történetet a "rossz oldalon álló" fenékpusztai település erődfalainak elpusztítása, bazilikájának felgyújtása, és a bazilika sírjainak kirablása.

Hogy mi történt pontosan az erőd 7. századi előkelő lakóival, egyelőre rejtély (sokan az erődöt elhagyva a mai Keszthely területén telepedhettek le, a Keszthelyi-kultúra környékbeli temetőiben is folytatódtak a temetkezések). A régészeti megfigyelések alapján valószínű, hogy a 9. században is laktak itt, egészen a magyar honfoglalásig. A déli kapu előtti területen ugyanis a 19. század óta több száz sírt tártak fel, amelyek között egyaránt akadtak 4-5. századi, 6-7. századi és 9. századi sírcsoportok is. A népvándorlás viharos századaiban kisebb-nagyobb megszakításokkal csaknem 500 éven keresztül fennálló erődítmény történetének teljesebb feltárását későbbi ásatásoktól, és a korábbi kutatások során összegyűlt nagy mennyiségű leletanyag szakszerű feldolgozásától várhatjuk. ■

Ókeresztény bazilika Keszthely-Fenékpusztán

A 19. századi fürdőkkultúra emlékei: a Hullám és a Balaton szállók a keszthelyi Balaton-parton

A 19. század második felében a Balaton-parti településeken sorra indult meg a fürdőhelyek kiépítése. Keszthely vezetése hamar felismerte az idegenforgalom fejlesztésében rejlő lehetőségeket: 1884-ben a város a Festetics-kastély előkertjének bővítéséhez átadott területért cserébe megkapta Festetics Tasziló gróftól a Balaton-part egy jelentős szakaszát. A parti mocsaras területet sétánnyá alakították, és a század

végére Keszthely – nem utolsósorban a hévízi meleg vizű fürdő közelsége miatt – országos jelentőségű üdülőhellyé vált.

Schadl János, a keszthelyi gazdasági tanintézet építész és erdészeti tanára 1893 márciusában készítette el egy „svájci ház” – típusú „fürdői vendéglő” terveit. A kivitelezéssel pályázat alapján Hencz Antal helyi építész bízta meg. A Hullám-szálló 1894-ben nyitotta meg kapuit, de az ekkor még

A Hullám és Balaton szállók – Védési Osztály fotótár

A „Hullám“ és a „Balaton“ az előttük meg-
hagyott parkkal együtt szinte
egyedülálló módon idézik fel
a századfordulós balatoni
üdülők világ hangulatát

Védési Osztály
Fotótára

Hullám és Balaton Szállók – Képeslap, bélyegző 1921

egyszintes, alagsorral és padlástérrel rendelkező, teraszos épület hamar szűknek bizonyult, annak ellenére, hogy 1895 nyarán már a szomszédos Balaton Szálló is üzemel. A város a bővítés mellett döntött, a tervek elkészítésével újra megbízott Schadl János 1897-ben eggyel növelte a szintek számát és egy középső keresztzárnyat is tervezett az épülethez. Az 1898-ban újra megnyitott, immár kétszintes, saroktoronyos épület főhomlokzatának hangsúlyos eleme a középrizalit, mely elé a földszinten nyitott terasz csatlakozik. Az első emeletén faoszlopos mellvédkorlátos, három ívnyílással megnyitott loggia épült, felette lombfűrészelt díszű oromzattal. 1912 augusztusában tűz pusztított a szállóban, melynek során a fatető teljesen leégett. A helyreállításakor az épület palafedést kapott, oromdíszzeit azonban már a főhomlokzaton helyezték vissza, ezáltal az épület veszített díszítettségéből. Az 1950-es években a szálló postás üdülőként működött, majd a Danubius Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat kezelésében volt, míg az 1970-es évek végén bezárták az épületet. 1982-ben a város az épület bontását és helyén parkoló építését tervezte, a helyi városvédők az országos sajtó mozgósításával is meg tudták akadályozni az épület elpusztítását, amely – újra szállodaként működve – megérte a végleges megmentéséhez szükséges műemléki védelmi eljárás megindítását 2006-ban.

A Hullám szálló már megnyitásának évében, 1894 nyarán is kevésnek bizonyult a Keszthelyre látogató nyaralók tömegeinek elszállásolására. Hoffmann Mór, a helybeli kereskedő egy díszes 'Hotel Garni' felépítésének ötletével kereste meg a városatyákat, ajánlatához mellékelve Schadl János terveit is, melyekben 29 – négy kivételével a Balatonra néző – szoba, valamint egy 28 méter hosszú veranda és terasz felépítése szerepelt. A város végül a terveket elfogadva saját költségén építtette fel a szállót, amely 1895-ben már meg is nyitotta kapuit a nagyközönség előtt. A főhomlokzatával a Balatonra néző szálloda kétszintes, sarok- és középrizalittal rendelkező épület. Sarokarmírozással és fugázással

díszített, nyugodt, egyenletes ritmusú homlokzatát vasoszlopokkal tartott összefüggő erkélysor és terasz egészíti ki. Belsejében az eredeti alaprajzi elosztást teljes mértékben megőrizték, az épület főtengelyében található főlépcsőház kovácsoltvas korlátja eredeti, az építés idejéből származik. A második világháború után postásüdülőként, illetve diákotthonként működő, 2006 óta műemléki védelmi eljárás alatt álló épület az utóbbi évek tűzvészai (pl. legutóbb az idén augusztus 26-án kiütött tűz) miatt felújításra szorul, tetőszerkezetét helyre kell állítani.

A keszthelyi Balaton-part a város egyik legjellegzetesebb, a 19. század végén kialakított arculatát meghatározó eleme. Az itt épült Balaton Szálló a mellette álló Hullám Szállóval együtt csaknem maradéktalanul őrzi építéskori eklektikus tömegformáját, homlokzatait, tagozatait, a két szálló építészeti értékeinek fennmaradását remélhetően a küszöbön álló műemléki védelem is szavatolja majd. A „Hullám“ és a „Balaton“ az előttük meg-
hagyott parkkal együtt szinte egyedülálló módon idézik fel a századfordulós balatoni üdülők világ hangulatát minden látogató számára, akik a „kö-
telező“ keszthelyi látóval, a Festetics-kastély, a csodálatos 14. század végi freskókkal díszített volt ferences templom és a fenékpusztai erőd leleteit, köztük a különleges korongfibulákat őrző Balatoni Múzeum megtekintése után végigsétálnak a több, mint száz éves tóparti sétányon.

A fenékpusztai erőd revíziója mindenekelőtt Sági Károly, Müller Róbert és Tóth Endre, a Balaton-parti szállók műemléki védelmi dokumentációjá Kemény Mária és Pete Nóra kutatásai alapján készült. A fenékpusztai romok helyreállítására Erdei Ferenc, Hajnóczi Gyula és Istvánfi Gyula tervei alapján került sor. A fenékpusztai ókeresztény bazilikáról készült alaprajz forrása: Magyar régészet az ezredfordulón. Budapest, 2003, 306. oldal. ■

50 éves a gorsiumi régészeti park

Új kutatási eredmények és feladatok egy születésnap konferencián

NAGY LEVENTE

Közép-Európa legnagyobb összefüggő római kori műemlékegyüttese, a Tác határában részben feltárt szentélykörzet és település három napos konferenciával ünnepelte 50 éves születésnapját Székesfehérvárott, szeptember 24. és 26. között. A meghirdetett 28 előadás közül kilenc foglalkozott a római műemlékek felkutatásával, feltárással, jogszabályi védelmével és helyreállításával kapcsolatos kérdésekkel, öt előadásban hallgathattuk meg a római régészet

és műemlékvédelem számára ma már elengedhetetlenül fontos térinformatikai és természettudományos kutatások legfrissebb eredményeit. További hat előadás Tác és környékének középkori-kora újkori történetével, míg a többi referátum a római kori épített örökségünk helyes keltezéséhez és értelmezéséhez szükséges alapkutatásokkal, különleges leletek, feliratok, művészeti emlékek számbavételével foglalkozott.

Az első napon a gorsiumi régészeti park létrejöttében és felvirágzásában évtizedeken keresztül oroszánrészt vállaló *Fitz Jenő*, a székesfehérvári múzeum egykori igazgatója köszöntötte a résztvevőket, majd a soron következő előadások súlypontja Gorsium és tágabb környezete kora császárkori történetének, anyagi kultúrájának néhány izgalmas kérdése köré csoportosult. *Czajlik Zoltán* az éppen tíz éve megkezdődött Fejér megyei szisz-

tematikus légi régészeti kutatások eredményeit mutatta be: az újonnan felfedezett őskori sáncok és körárok mellett több fényűzőnek ígérkező római villaépület (potenciális műemléki-építészeti értékek!) bonyolult alaprajza is kirajzolódott a légi felvételeken. A térinformatikus *Tóth László* arról a munkáról számolt be, amelynek során az 50 éve folyó ásátásokon talált objektumok rajzait, térképeit és geodéziai felméréseit egy térinformatikai adatbázishoz kapcsolódó alaptérképen szerkesztette össze. Neki köszönhető, hogy Közép-Európa legnagyobb romkertje ma már egy kielégítően pontos és hiteles, légi felvételekkel is összeillő alaprajzzal rendelkezik, amely minden későbbi ásátás alapját képezi. *Mráv Zsolt* lendületes előadásában gyűjtötte össze az Alsó-Pannoniában élő őslakos eraviscus társadalmi elithez tartozó hölgyek feliratos említéseit és a helyi sírkő plasztikában megfogható ábrázolásait, fontos alapanyagot szolgáltatva ezzel későbbi átfogó társadalomtörténeti kutatások számára.

A konferencia második napján délelőtt a késő római kori Pannonia építészeti örökségével ismerkedhetek meg az érdeklődők. Az európai jelentőségű balácai villagazdaság Európa-szerte elismert kutatója, *K. Palágyi Sylvia* a Severus-kori főépületet hasonlította össze a táci romkertben álló reprezentatív funkciójú I. számú ún. palotaépülettel, míg *Gróh Dániel* az idén húsz éve előkerült késő római négy saroktoronyos Visegrád-Gizellamajori erőd alaprajzának építészeti összefüggéseit és a legyező alakú saroktoronyok kronológiájának problémáit taglalta. A két előadás és az utánuk kibontakozó vita kitért a legyező alakú saroktoronyokkal ellátott ún. késő római belső erődök periodizációjával és a bennük feltárt reprezentatív épületek alaprajzi előképeivel, funkciójával kapcsolatos problémákra is, Gróh Dániel a régebbi szakirodalomhoz csatlakozva újra Budapest egyik legrejtélyesebb műemléke, a Március 15. téri erőd késő római periódusának 3. század végi keltezése mellett érvelt.

Nem kevésbé rejtélyes a *Nádorfi Gabriella* által feltárt szabadbattyáni késő római villagazdaság fényűzően kialakított főépülete sem. A Dunántúl legnagyobb alapterületű létesítményének minden esélye megvan arra, hogy – a feltárások és a műemléki helyreállítás után – nemzetközi hírű műemlékké váljon. A tűzvészben, feltehetően barbár támadás során elpusztult villa tudományos jelentőségét fokozzák a híres-hírhedt Seuso-kincs jelenlegi tulajdonosa szerint elátkozott ezüsttárgyai, a legújabb eredményeket *Visy Zsolt* másnap felolvasott előadása foglalta össze. A késő antik művészet nemzetközi viszonylatban is magas színvonalú magyar kutatói, *Mráv Zsolt*, *Nagy Mibály*, *Tóth Endre* és *Visy Zsolt* ma már nemcsak anyagvizsgálati és topográfiai, hanem ikonográfiai, technológiai, kronológiai és stíluskritikai érvekkel is megalapozták

*Gorsium,
Nimpha dászút*

Fotó: *Vikipédia*

Decumanus
Maximus, főutca

Fotó: Wikipédia

a gyanút, hogy az eredetileg legalább 248 darabból álló ezüst asztali készlet Szabadbattyántól néhány kilométerre, ugyanarról az ingatlanról került elő, mint a kincs legnagyobb és legértékesebb darabjával azonosítható polgárdi quadripus (négy lábú ezüst-állvány), a Magyar Nemzeti Múzeum büszkesége. Az ókeresztény művészet új eredményei sem maradhattak ki a konferencia programjából: Tóth Endre szerint a Székesfehérváron előkerült, sztaurogramot és tengeri jelenetet ábrázoló korlátpillér egy 4. század utolsó-harmadában – 5. század első harmadában épült, ma még nem azonosítható ókeresztény templom díszje lehetett. *Merczi Mónika* néhány késő római kelet-pannoniai temető sírjainak antropológiai feltárási anyagában, míg *Schilling László és Virágos Réka* – a Gorsiumban előkerült népvándorlás-kori leletekből kiindulva – a térség 5-6. századi településtörténetének kutatásában jutott új eredményekre. A középkori és kora újkorú Föveny, illetve Tác történetének írásos és régészeti forrásait, valamint a Gorsiumban és Székesfehérvárott talált vallási témájú feliratokat bemutató délutáni előadások után a konferencia második napjának estéjére maradt *Gróf Péter* termékeny vitát generáló vitaindítója a Visegrádon feltárt és bemutatott római emlékek helyreállításáról, jelenlegi állapotáról, hasznosítási terveiről. A vita részt vevői egyetértettek abban, hogy a jövőben fokozottabb és termékenyebb együtt-gondolkodásra, egymást inspiráló

együttműködésre van szükség a római műemlékeket napvilágra hozó régészek és a helyreállítási terveket készítő építészek között.

A konferencia harmadik, utolsó napján folytatódott a római műemlékekről szóló előadások: a KÖH nyilvántartásában szereplő 65 római műemlék, valamint a folyamatban lévő műemléki védési eljárások rövid áttekintése után (*Nagy Levente*) *Sosztarics Ottó*tól hallhattunk egy jól dokumentált összefoglalást Savaria római kori bemutatóhelyeinek létrehozásáról, jelenlegi helyzetéről, üzemeltetési problémáiról. A római kor iránt érdeklődő építészek számára is kiemelten fontos kérdéseket feszegetett *Kovács Loránd Olivér* előadása, aki az égetett agyag építőanyagok ókori megnevezéseit és az ezzel kapcsolatos filológiai-technológiai történeti problémákat mutatta be.

A több helyszínen megtartott, gorsiumi kirándulással lezáruló konferencia hatékony lebonyolításáért a főszervezőket, *Kovács Loránd Olivért*, *Schilling Lászlót*, valamint a székesfehérvári múzeum többi, szervezésben résztvevő munkatársait illeti dicséret. Kíváncsian várjuk a három nap alatt elhangzott előadások publikációit is, amelyekre 2009-ben az AlbaRegia folyóirat hasábjain kerül majd sor. A konferencia részletes programja az előadások pontos címeivel együtt a Szent István Király Múzeum honlapján megtekinthető (www.szikm.hu/gorsium50konf_program.pdf). ■

Horvay

A pécsi születésű és a 20. század első évtizedeinek egyik emblemikus szobrászművésze, *Horvay János* (Pécs, 1874 – Bp., 1944) éppen száz esztendővel ezelőtt nyerte el a főváros megbízását egy, a Kossuth Lajos és az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékét méltó módon megörökítendő alkotás elkészítésére.

A 20. század derekától elfeledésre ítélt művész életművét és sokszínű alkotó tevékenységét egy Dombóvárhoz kötődő, ám egyre szélesebb szakmai támogatást élvező munkacsoport az elmúlt évektől módszeresen kutatja, dolgozza fel. Ebben az évben a 160 évvel ezelőtti történelmi sorsfordító események, a már említett nyertes pályamű, valamint –

több más mellett – a szintén száz esztendeje Pécsen avatott *Horvay-féle Kossuth-szobor* megszületése is kiváló apropót nyújt a művész. november 6-án, a pécsi Dómmúzeumban megnyílt kiállításának.

Azt, hogy mi és hogyan történt e sokat vitatott és nézetek kereszttüzében állott szoborcsoporttal az 1950-es években, majd hogyan mentette meg, s miként őriz ragaszkodó módon egy ambiciózus dél-dunántúli kisváros lakossága a magyar művelődéstörténet egy izgalmas alkotását – azt is elbeszéli a kiállítás.

(A Kiállítást Pécsen, a Dombóvári Városszépítő és Városvédő Egyesület, a Tájak-Korok-Múzeumok Pécsi Klubja és a Pécsi Püspöki Programiroda rendezte a Káptalan utca 8 szám alatt.)

A feledés homályába merülve...

Gótikus falképek a Nyírségben

DR. SIPOS LÁSZLÓ

Észak-Tiszántúl újonnan fölfedezett középkori falképeiről rendre beszámolnak a szakfolyóiratok. Az Örökségben a közelmúltban olvashattuk Fazekas Gyöngyi kitűnő cikkét a lónyai református templom falképeinek restaurálásáról¹. A beregi Lónyától légvonalban alig negyven kilométerre fekvő nyírségi község, Nyíribrony református templomának 1985-ös restaurálása és a gótikus falképek fellelése azonban meglehetősen visszhangtalan maradt. Jól szemlélteti ezt, hogy még a legátfogóbb műemlékvédelmi szakfolyóiratban sem említették meg². Az Alföld talán legszebb középkori falképét – Szent Ilona, máskép-

pen Szent Heléna finom alakját – éppen itt, Nyíribronyban csodálhatjuk meg.

Nyíribrony a Nyírség északi harmadában fekvő, hosszan elnyúló, valamikori egyutcás, csöndes útifalu. A főutca északi harmadában alakult ki – templommal és középületekkel – a faluközpont. Utcáin előkertes beépítésű házak állnak; szalagtelkein a soros, elvértve a kétsoros elrendezés figyelhető meg³. Maga a helynév: Ibrony személynévi eredetű, az uralkodó álláspont szerint Ibrahim származéka⁴. A 14. század első felében, egy idevaló nemes nevében tűnik fel először⁵. Ibrony évszázadokon át jelentéktelen település maradt, a közeli Kemeceiek, Téthyek és Bogdányiak bírták. A 18. század elején Kércsy Sándor volt a legnagyobb földesura, de még ő is a falu jobbágylakóival húzott közös nyilat a határ felosztásakor⁶. A 18. században a birtok a Kemeceiektől a Megyery családra szállt át, de ők sem tudták sokáig megtartani, mert a jobbágyfelszabadítás idején már ismét más kismemesi családok a földesurak. 1849-ben Ibronyt – Fényes Elek leírása⁷ szerint – 684 lakója és református anyateploma volt. (Ma 1202 lakosa van⁸.) Legnagyobb értékű kulturális öröksége pedig kétségkívül a már említett református templom. (1. kép)

A korábban 18. századnak hitt⁹ református templomának eredetére az 1985. évi kutatás derített fényt. Ekkor derült ki, hogy a templom sokkal régebbi, Árpád-kori. A jelenlegi templomépületnek a torony felé eső kétharmada 13. századi (az egykori hajó, a torony alatt román kori bejárattal). A hajó főhomlokzati sarkain egy-egy vaskos támpillér, a hajó végében pedig egy-egy kisebb támpillér már a gótikát idézi. Az egyhajós, trapéz-záródású teremtemplomhoz – a 18. században elbontott – sekrestye¹⁰, majd a 19. század elején egy kissé zömök torony csatlakozott. A templom meghatározó látvány-eleme lett ez a főhomlokzat előtti, kétszintes, falsávvval díszített, óraíves párkánnyal záruló bádogsisakos torony. A legutóbbi helyreállításkor a hajó déli oldalán és a szentélyen megtalált középkori ablakokat eredeti formájukban állították vissza¹¹. Így nyerte el mai képét a fehérre festett nyíribronyi református templom. A románkori félköríves toronyalj bejáraton belépve deszkamennyezetű, egyhajós térbe érünk. A déli falon tűnnek föl a Szt. Ilonát és egy püspök-alakot ábrázoló, 15. századi, gótikus freskók¹².

„A jelenlegi templomépületnek a torony felé eső kétharmada 13. századi”

A nyíribronyi református templom

Fotó: a szerző

1 Fazekas Gyöngyi: A lónyai református templom falképeinek restaurálása, Örökség 2008/2, 10-11. p.

2 Bardoly István: A Műemlékvédelem első ötven évfolyamának repertóriuma, KOH, 2007.

3 Entz 1987, II. 188. p.

4 Mező-Németh 1972, 87.

5 Entz 1987, II. 188. p.

6 Uo.

7 Fényes 1851, II. 128. p.

8 Nyíribrony község honlapja, 2008.

9 A Szabolcs-Szatmár megye Műemlékei II. kötetében a nyíribronyi református templomról ez áll: "Jellege: Egyhajós, szabadon álló barokk templom, később átalakítva." (Entz 1987, II. 189.)

10 Németh Péter 1986, 198. p.

11 Szatmáriné 2000, 40. p.

12 Uo.

13 White 1993, 101. p.

14 Tolnai 1927, VII. 139. p.

15 White 1993, 101. p.

16 Tolnai 1927, VII. 139. p.

17 Vö.: Seibert 1994, 311-313. p.

18 Szatmáriné 2000, 40. p.

Szent Ilona,
az „Özvegy
császárné“

Fotó: a szerző

Szent Ilona a hagyomány szerint Krisztus után 250 körül született, az észak-kisázsiai Bithünia Drepanon nevű városában. A szerény származású leányt – egyes adatok szerint apja korcsmáros volt – Constantinus Chlorus római hadvezér vette feleségül.

Mikor azonban férje 305-ben a Római Birodalom egyik társcsászára lett, elvált tőle¹³. Krisztus után 306-ban azonban a fia, I. (Nagy) Constantinus került a trónra, s Ő az „Özvegy császárné“ címet adományozta neki¹⁴. Miután a Birodalom keleti tartományai is Nagy Konstantinus kezére kerültek, Heléna Palesztinába zarándokolt, és Jézus nyomába eredve bejárta a Szentföldet. Eusebius leírása szerint ő építtette az Olajfák hegyének bazilikáját és a betlehemi templomot is. Mély vágy élt benne, hogy rátaláljon a Szent Kereszt maradványaira. Az a történet, hogy ő talált rá, először csak a 9. században, Cynewulf költeményében, az Elenében szerepelt először¹⁵. Mégis, mind a mai napig őt tartják a Szent Kereszt megtalálójának, ikonográfiája szerint is többnyire a keresztre támaszkodik, vagy azt tartja kezében. 330 táján, egyes források szerint a számára oly kedves Szentföldön, mások¹⁶ szerint szülőföldjén, Nicodemiában hunyt el. Kétségtelen tény azonban, hogy testét Rómába vitték, s ott is temették el. A nyíribronyi falképen Szent Ilona bíborvörös, jobbával fölfogott, redőkben aláhulló köpenyben áll, császárné mivoltára a dicsfénybe rajzolt korona utal. Baljával – attribútumként – a megtalált Szent Keresztet fogja. A kereszt itt jelkép, alig háromnegyed embermagasságú. Eszmei tartalmára utal fölötte a feliratszalg is. A déli falon föllett püspökszentről – fejének és felismerhető attribútumainak híján – sokat nem mondhatunk. Az alak, az igényesen megfestett ruházat és pástorbot kvalitásos mesterről tanúskodik. Még töredékesebb a templom északi falának falképe. Itt 1985-ben – minden bizonnyal – a menny horizontja és az utolsó ítélet Világbíró Krisztusának lába került napvilágra¹⁷.

A nyíribronyi református templom 1823-ban kialakított¹⁸ deszkamennyezete alatt népies, erdélyi hatást mutató 17. századi festett szószék pompázik, a hajóban pedig díszesen faragott barokk padok sorakoznak, végében pedig fából faragott karzat áll... ■

I. Téglaeépítészet-történeti Szimpózium

A Dombóvári Városszépítő és Városvédő Egyesület fenntartásában működő intézményünk hálózata Óri Nándor építőmester közel 1100 darabot számláló bélyeges téglá gyűjteményének legjavából egy önálló kiállítóhellyel bővült. A gyűjteménynek stílszerűen a város ún. Szigeterdő részén, műemléki hitelesítéssel rekonstruált koraközépkori lakótorony ad otthont. Ugyanott a nyár folyamán kisdíjakok számára egy építőtábort is szerveztünk „Homo faber – az alkotó ember“ elnevezéssel. Dombóváron november 21-22. között „A magyarországi téglaeépítészet története“ címmel – az NKA Építőművészeti Kollégiuma támogatásával – a téglaeépítészet különböző aspektusaival foglalkozó ku-

tatók, oktatók, és e szakmák leendő művelői, főiskolai és egyetemi hallgatók, gyakorlati szakemberek és kétkézi mesterek számára szakmaközi szimpózi-umot szervezünk. Ezért hívtuk segítségül a különböző szakterületek e témakör iránt érdeklődő/érintett kutatóit. Előadónk: Dr. Déry Attila Gy. Lovassy Klára, Dr. Koppány Tibor, Molnár Árpád építész-tervező, Óri Nándor, Dr. Páll István, Takács Istvánné, Wild László.

A szervezésben és a megvalósításban szakmai partnerünk és társunk: a Veszprémben működő Magyar Építőipari Múzeum. Támogatónk a MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága, valamint a „Monarchia“ Bélyeges Téglá Gyűjtők Egyesülete. dr. Kriston Vízi József

Évforduló

Barátai, tisztelői és a műemlékvédők széles tábora november 25-én ünnepli a 80 esztendőes Angyal Lászlót, a MAB Hajdú-Bihar megyei elnökét. Az ünnepségre következő számunkban visszatérünk.

Haydn-év: példa nélküli osztrák-magyar együttműködés

„A Haydn-év 2009 legjelentősebb közép-európai emlékéve lesz“ – jelentette ki Csák Ferenc, a tárca kultúráért felelős államtitkára azon a sajtótájékoztatón, amelyen Burgenland tartomány tanácsosával, Helmut Bielerrel közösen számoltak be az évaddal kapcsolatos osztrák-magyar együttműködésről.

2009-ben, halálának 200. évfordulóján, Joseph Haydn-ra emlékezik a világ, így Magyarország is. A zeneszerzőről szóló jubileum 2009-ben a legjelentősebb közép-európai emlékévként ígérkezik, hiszen Haydn ma a legnagyobbra értékelt, a zenetudósok által legintenzívebben kutatott zeneszerző, aki több mint 30, művészileg termékeny évet töltött Magyarországon. A Haydn Év éppen ezért közös osztrák és magyar jubileumi év lesz, melyet az osztrák Joseph Haydn Burgenland GmbH és a Hungarofest Kht. KLASSZ Zenei Irodája koordinál.

„Az oktatási és kulturális tárcának a kezdetektől fontos volt a Haydn-év. Nemcsak azért, mert Haydn személyisége jelentős, hanem mert az érintett régiók együttműködéseik révén az elmúlt évek során összeforrtak“ – mondta Csák Ferenc hozzátéve, hogy Eszterháza és Kismarton fontos kulturális helyszínek, amelyeket Haydn személye is összeköt, és így az évad során is közösen jelennek meg. Csák Ferenc beszámolt arról is, hogy a hazai Haydn-évnél két fókuszja lesz, az egyik május végén, a másik pedig a nyáron. Hangsúlyozta, hogy várhatóan – januárban írják alá a fertődi Esterházy-kastély rekonstrukciója I. ütemének támogatási szerződését így már a közeljövőben lehetővé válik, hogy ott a kismartoni kastélyhoz hasonlóan méltó körülmények között tarthassanak rendezvényeket. Az államtitkár tájékoztatása szerint a két régió együttes fellépésén és közös kommunikációján túl a magyar fél Londonban, Brüsszelben és New Yorkban is szervez programokat a Haydn-év kapcsán. Az osztrák és magyar fél közötti kiváló együttműködés újabb példája volt, amikor a sajtótájékoztató

végén Helmut Bieler tanácsos átadta Csák Ferencnek az Armida című opera eredeti partitúráját, melyet Haydn I. „Fényes“ Miklós megrendelésére szerzett. A kölcsönkapott ritkaságot a Magyar Nemzeti Múzeumban állítják majd ki.

A programsorozatnak hazai kötődéséről tanúskodik az a Haydn zenei örökségére épített koncertsorozat, amelyet minden évben a „Kastélykoncertek Eszterháza“ címmel a fertődi Esterházy-kastélyban rendeznek meg. (Ez a program 2008-tól szintén a Hungarofest KLASSZ Zenei Irodájának a koordinálása alá került.)

A Haydn emlékévként előkészítését a KLASSZ Zenei Iroda 2008 tavaszán kezdte el, ennek keretében hívtak össze egy neves zenei és kulturális szakemberekből álló Tanácsadó Testületet, amely a Hungarofest Kht. KLASSZ Zenei Irodájának koordinálásával valósítja meg a 2009-es év koncepciójának és programjainak összeállítását. A Haydn Tanácsadó Testület munkájában olyan jelentős szakemberek vesznek részt, mint a nemzetközileg elismert Haydn szakértő *Somfai László*, a Bartók Rádió adófszerkesztője *Farkas Zoltán*, és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem rektora *Batta András*. A részletes programtervezet 2008 szeptemberére elkészült, a magyar programok hivatalos bejelentésének időpontja 2008. november 26. A hivatalos bejelentés napján egy esti díszelőadás keretében a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében Haydn: *L'isola disabitata* című operája hangzik majd el az Orfeo Zenekar és a Purcell Kórus előadásában, *Vasbegyi György* vezényletével. ■

Az Új Magyarország Fejlesztési Tervből 1,7 Mrd. Ft jut a helyreállítás első ütemére

Fotó: MNG

2009 Haydn Emlékév – közadakozás a komponista és mecénása szobrának felállításáért

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága közadakozási mozgalmat hirdet a 2009-ben, a fertődi Esterházy-kastély környezetében felállítandó, a művész halálának évfordulóra tervezett, Joseph Haydnt és mecénását, Esterházy "Fényes" Miklóst ábrázoló szoborpár felállítására érdekében.

Joseph Haydn (1732-1809) csaknem három évtizedig, 1762-től 1790-ig volt a fertődi Esterházy-kastélyt építtető Esterházy „Fényes” Miklós (1714-1790) zenésze és zenekarvezetője, így neve összefonódott a kastéllyal. Eszterházi időszaka alatt Haydn a kastély főépületétől nyugatra eső ún. Muzsikaházban élt, és a ma is meglévő – a kastély déli homlokzatához futó – fasoros sétányon járt át a kastélyba. Fertőd városában egy emléktáblán kívül nincs a zeneszerző és a herceg emlékét idéző köztéri mű. Az alkotás célja és egyúttal fő mondanivalója, hogy megörökítse e két nagyformátumú személyiség kapcsolatát és a maguk területén végzett kimagasló teljesítményüket.

A fertődi rezidencia és környezete kiépítések Esterházy Miklós a leírások szerint a kastély déli homlokzatának erkélyére – amelyre a zenei eseményeknek is helyet adó díszterem nyílik – kilépve

adta művének az Eszterháza nevet. Az erkély tehát egy történetileg eredeti, ugyanakkor a reprezentációnak megfelelő és a korabeli hierarchiát is jelző helyszín. Epp így hiteles, Joseph Haydn személyéhez köthető helyszín a Muzsikaházból a kastélyba vezető, ma is meglévő fasoros sétány, amelyen a zeneszerző naponta ment a kastélyba.

A tervezett szoborpár: a herceg messziről is felismerhető figurája a kastély hátsó homlokzatának erkélyén áll és erős vizuális kapcsolatban van a hátsó park homlokzata felőli sétányon érkező Haydn alakjával.

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága év elején kiírt országos nyílt pályázatára beérkezett, majd kiállításon bemutatott pályaművek közül – a szakmai zsűri és a közönség egybeeső véleményét figyelembe véve – *Baráz Tamás* és *Erős Apolka* szobrászművészek alkotását kívánja megvalósítani. A mű felállításának tervezett időpontja: 2009. május-június.

Ők ketten

Fotómontázs:
MNG

Közadakozási program a szobrok felállításáért:

A szoborpár állításának összköltsége meghaladja a 25 millió forintot. Tekintettel a műalkotás nemzetközi viszonylatban is kimagasló kulturális jelentőségére, a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága a megvalósítás anyagi fedezetének előteremtésére országos közadakozási mozgalmat hirdet. Ezúton fordulunk a zeneszerető, Joseph Haydn műveit tisztelő nagyközönséghez, a művészeti és zenei intézményekhez, civil szervezetekhez és mindazokhoz, akik hozzá kívánnak járulni e nemes cél megvalósításához, hogy adományaikkal segítsék elő a zeneszerzőt és a mecénást együtt megörökítő köztéri műalkotás létrejöttét. Sok-sok zenerajongó és Haydn muzsikáját szerető ember akár egy-kétezer Ft-os támogatásában reménykedünk, az örök-érvényű „sok kicsi sokra megy” elve alapján.

A közadakozást lebonyolító szervezet:

Név: Esterházy Kastély Kápolna Alapítvány

Cím: 9431 Fertőd, Joseph Haydn u. 2.

Bankszámlaszám: OTP 11737100-20005928 „Haydn szobor“

Az alapítványnak adott támogatás az adóból leírható:

Társasági adó fizetésére kötelezettek az adomány összegével a társaság adózás előtti eredményét csökkenthetik, az adomány teljes összegével, de legfeljebb az adózás előtti eredmény 20%-ával. Az adókedvezmény érvényesítéséhez szükséges igazolást az alapítvány az adomány beérkezését követően haladéktalanul megküldi az adományozók részére. A közadakozási programról a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága a honlapján, www.nemzetimuemlek.hu a Haydn Emlékév menüpont alatt ad folyamatos tájékoztatást.

További információk:

Fertőd, Esterházy-kastély: 9431 Fertőd, Joseph Haydn u. 2.

Telefon: 99-537-640

Email: eszterhaza@t-online.hu ■

Halottak napja volt

A 910-ben alapított clunyi apátságából kiindulva lassanként egész Európában elterjedt a halottakról való megemlékezés szokása, s összemósódott a mindenszentek napjának hagyományával. Nemcsak a vértanúkat, hanem valóban minden szentet a 700-as években, november 1-jén Írországon és Angliában kezdték először ünnepelni. A novemberi halottak napjának ünnepét Szent Odilon clunyi apát (962-1004) 998-ban rendeletben vezette be a bencéseknel s az ünnep hamarosan egész Európában elterjedt.

A néphit szerint ilyenkor hazalátogatnak a halottak, ezért régen sokféle számukra is megterítették, kenyeret, sőt, vizet tettek az asztalra. Egyes vidékeken a temetőbe vitték ki az ételt, és a sírokra helyezték belőle, a maradékot pedig a koldusoknak osztották szét. Szeged környékén „Mindenszentek kalácsa“, „kóduskalács“ néven üres kalácsot ajándékoztak a szegényeknek. Sokfelé úgy tartották, hogy a mindenszentek és halottak napja közti éjszakán a halottak miséznek a templomban, és amíg a barang szól, a holtak hazalátogatnak. Ezért minden helyiségben lámpát gyújtottak, hogy az elhunytak eligazodjanak a házban. Mindkét nap a városokban és falvakban ma is a halottakra való emlékezés ünnepe. (i-t)

A temetkezés és a temető kultúrája, hagyományai, szokásai eltérnek egymástól nemcsak a népek, országok között, hanem nemzeteken belül is. Kodolányi döbbenetes erővel idézi föl *Vízválasztó* című regényében az öreg ormánsági asszonyt, aki szinte mindenét eladta, hogy „kiriptát“ építtessen halott kislányának. Bálint Sándor, Kunt Ernő, Novák László és több más néprajztudós számos írása tanúskodik a temetkezés és a temető hagyományairól.

Emlékezés a hősökre

KIS BÉLA

Mint minden évben, ahogyan forog az idő kereke, érkeznek el a jelesebb, vagy éppen kevésbé jeles ünnepek, évfordulók. Rövidesen november elsején, a Mindenszentek, a kegyelet napján emlékezünk halottainkra. Ilyenkor néhány napra megelevenedik az ország. Az utódok felkeresik szüleik, rokonaik, barátaik sírjait és kegyelettel emlékeznek. A régmúlt idők ismert és ismeretlen embereinek sírmelei, mind-mind egy emberi élet, sors, küzdelem emberi léptékben mért örök mementói.

Többek között ilyen kevésbé ismert emberek – a békéscsabai hősi halottak kivételével – azok az első világháborúban elesett katonák is, akik itt Békéscsabán a „Hősi Temetőben“ nyugszanak. A „Hősi Temető“ 1917-ben az első között létesült az országban és még napjainkban is hazánk egyik legszebb és legjobban gondozott sírkertje.

1916-ban Adamovics Egidius 102. gy. ezredbeli ezredes és Hazai-Sternschuss János dr. főtörzsorvos kezdeményezésére úgy határozott az akkor még nagyközség elöljárósága, hogy a társadalom bevonásával létrehozza a hősök temetőjét, amelyet a központi temetőből leválasztva 50 méter széles és 100 méter hosszú területtel a kincstár tulajdoná-

ba ad „A harctéren szerzett sebesülése és betegség következtében Békéscsabán elhalt s itt eltemetett, valamint a harctérről hazahozott hősi halált halt holtak részére.“

Békéscsabán frontvonal nem húzódott, mégis ebben a temetőben az országban szinte egyedülálló módon több mint hat nemzetiségbeli háborús hős alussza örök álmát. A 728 itt nyugvó közül 489 magyar, akik a híres 101-es gyalogezredben szolgáltak, de itt nyugszik 89 orosz, 14 szerb, 13 olasz, 12 német, 6 ismeretlen nemzetiségű és 105 román katona, akiket a román megszállás alatt temettek el ide.

Az emlékműre egy verset is véstek s az alábbi megemlékező szöveget:

Ezen emlékmű és sírkert hirdesse a világháború (1914-19..) hőseinek nemes áldozatát és őrizze meg azok dicsó emlékét a késő utódok számára.

Ezen emlékművet és sírkertet Békéscsaba és környékének Fotók: Kis Béla

polgársága létesítette a világháború hősei iránt való mélyeséges kegyeletének jeléül 1917-ben.

Az emlékművet Pop Vilhelm és Papp László szobrászművészek, a temető-berendezési, parkosítási munkálatokat pedig Botyánszky Pál, Huszár György, Máté György és Nyemcsok György katonák végezték. A díszes kerítést Sajben Pál műlakatos tervei alapján a lábadozó, szintén katonai szolgálatot teljesítő műlakatosok készítették.

Az emlékmű, s vele együtt a temető 2007-ben volt 90 éves. Az évforduló tiszteletére a békéscsabai Városvédők és Városszépítők Egyesülete az emlékművet felújította és ökumenikus egyházi szertartás keretében újraszentelte.

Az itt pihenő emberek életükben így vagy úgy mind részesei, alakítói voltak életünknek, szűkebb és tágabb értelemben vett hazánknak. Nélkülük nem lennénk ott, ahol vagyunk, és nem lennénk azok, akik vagyunk. Emlékezni rájuk az utódok kötelessége, mint ahogy kötelességünk megőrizni a múlt értékeit, hagyományait, megtartani neves elődeink emlékét és mindezt átadni a jövő nemzedékének.

A temető természetvédelmi terület és helyi védelem alatt áll. Az országban lévő sajátos helyzete miatt azonban talán érdemes lenne egyedi országos védelem alá helyezni. ■

Porrá morzsolta...

HERVOLY VANDA

Sokat gondolkodtam azon, hogy így Mindszentek idejéhez közeledve hogyan szél-, illetve lábjegyzeteljem az itt látható fotót: egy hajdan volt zsidótemető („Bét hahajim“) néhány időnek ellenálló sírköveit egy falusi temető elkülönített zugában.

A történeti kutatáshoz keveset láttam, és keveset

Fotó:
Hervoly Márk

tudok. Rövid volt az időm, ahhoz, hogy megfejtsem az akácbozótba feledett emberek történetét. Aztán helyileg vagy országosan védett zsidó temetők képeit nézegettem. Zenta, Balassagyarmat, Mád, Pilisvörösvár, Erdőbénye helyreállított temetői „az örökidőhöz“ szóló és beszélő helyekké váltak. Ezen a helyen állva viszont inkább azt éreztem, amit Márai ír az ember és az idő múlásáról: „finom porrá morzsolta az idő. Mindez egészen biztosan bekövetkezik, s az idő óráján csak másodpercek teltek el, míg te, s minden, amit jelentettél a világban, tökéletesen és maradék nélkül megsemmisül.“

Kerestem a személyes felelősségemet: miért nem fotóztuk le akkor, amikor még nem emésztette el őket a gaz és a tüskés akác, amikor még beszéltek valakikről. Aztán reménykedni kezdtem: ők is megmaradhatnak legalább így az itt látható „megragadott pillanatokban“, az idő itt már nem éri utól őket. Az öcsémmel egy múlt heti esős délutánon megörökítettük ezeket a sírhelyeket, sírköveket, és velük együtt talán azokat az embereket is, akik a sírokban nyugszanak. Soha nem értettem, hogy a nagy miért hordja magával, a táskája egy eldugott zsebében a nagypapám, a szomszéd néni és az unokája sírhelyének fényképét. Már értem. Meg akarja őket tartani, közel akarja őket tudni, még kőbe zárva is.

Fekete István azt mondja, „egy ember addig él, amíg emlékeznek rá“. Vajon gondolunk-e arra, hogy szeretteink sírjeleit a mi gondoskodásunk, emlékezésünk nélkül felemészti az itt már oly sokat emlegetett idő. Amikor odaállunk gyertyát gyújtani, emlékezni kell és hinni, hogy az idő múlásával lelkileg könnyebb lesz, de tudnunk kell, hogy az idő könnyörtelenül múlik, és fizikailag temet maga alá mindent, ha nem vigyázunk rá. ■

1 Sommer László: „elfelejtett zsidó temetők“ című munkájában ír a környezetvédelem zsidó vonatkozásairól. Elhangzott a Magyar Tudomány napja 2005 rendezvénysorozat, Méltatlanul elfeledve című előadásán a Szentírás- és Talmudtudományi Tanszék rendezésében. (Budapest, 2005. november 29.)
<http://www.or-zse.hu/resp/sommer-mtud2005.htm>

Hosszú évekkel ezelőtt az „Ecserin“ – ami persze már réges-régen nem az Ecseri úton van –, egy könyvhalom alatt egy füzetkére leltem. Ez volt a Tréfás székely sírfeliratok. Talán öt forintot fizettem érte. Ízelítőül ebből a füzetből (és máshonnan is) néhány versike:

Itt nyugszom én
Olvasod te
Olvasnám én,
Nyugodnál te.

Itten nyugszik Nagy Ferkó
Akit agyonrúgott a pejló.
Sándor volt a neve szegény halandónak,
Csak a rím kedvéért íródott Ferkónak.

Itten nyugszik Balog Döme,
Ráesett a malom köve.
Mire fölemelték róla,
Holtan mászott ki alóla.

A bökönyi temetőben:

Itt nyugszik kis Ökröcske,
Ökör Jánosnak gyermeke.
Az Úristen nem engedte,
Hogy nagy Ökör válják belőle.

Némelyik versben a kínrímek dominálnak:

Itt nyugszik Gu-
ci János, aki hu-
szonkilenc éves,
leüté a méhes.
Ottan jára éppen,
Találta őt képen
A mestergerenda.
Béke poraira.

Ismeretlen eredetű sírfelirat:

Itt nyugszik Fodor, a tót,
Aki gyufával nézte a benzines hordót,
Hogy van-e még benne?
Oszt vót!

Vala Pál fejfája:

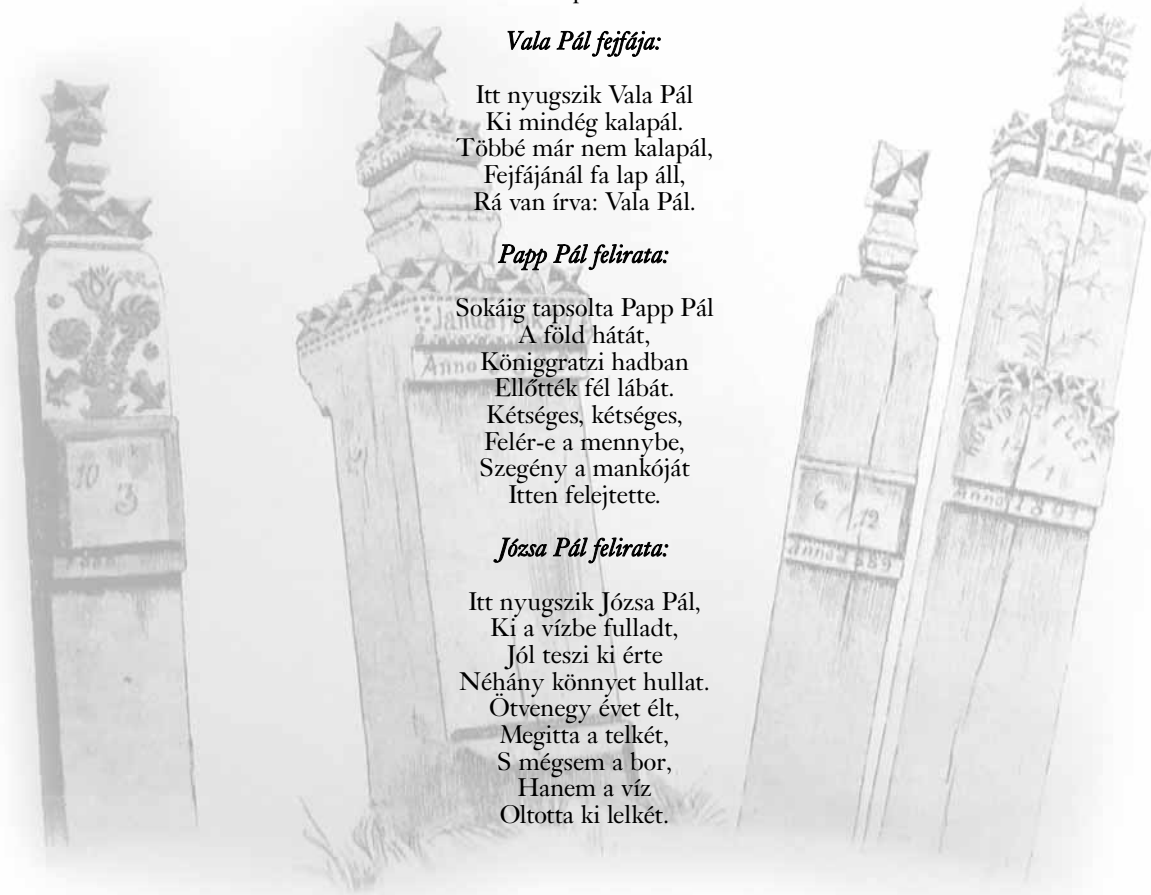
Itt nyugszik Vala Pál
Ki mindég kalapál.
Többé már nem kalapál,
Fejfájánál fa lap áll,
Rá van írva: Vala Pál.

Papp Pál felirata:

Sokáig tapsolta Papp Pál
A föld hátát,
Königgratzi hadban
Ellőtték fél lábát.
Kétséges, kétséges,
Felér-e a mennybe,
Szegény a mankóját
Itten felejtette.

Józsa Pál felirata:

Itt nyugszik Józsa Pál,
Ki a vízbe fulladt,
Jól teszi ki érte
Néhány könnyet hullat.
Ötvenegy évet élt,
Megitta a telkét,
S mégsem a bor,
Hanem a víz
Oltotta ki lelkét.

A Gerevich-gárda IV.

ÉRI ISTVÁN

Nagy Zoltánt – aki Genthon belépését követően lett már 1935 márciusától a MOB ÁDOB-os munkatársa – Dercsényi önéletrajzi vázlatában „szerény származású, zárkózott“ egyéniségként jellemezte. (Talán valamilyen kompenzációs szándékról árulkodik, hogy 1936-ban körlevélben tájékoztatta az illetékeseket, hogy – nyilván édesapjától megörökölve a címet – ezentúl „dr. vitéz Nagy Zoltán“-ként kíván szerepelni. Nagy a Gerevich-tanszéken éveken át fizetésnélküli famulusa volt a professzornak, ő tisztázta le jegyzeteit. Diplomázásával is megkészt, főnöke ezért is segítette mielőbbi révbe jutását. (Később, ezért a szolgálatért 1932. október 15-től számították be munkaidőjének kezdetét.

Amikor a Szőnyi Ottó halálával az Iparművészeti Iskola megüresedett tanári állására Genthont neveztek ki 1937. szeptemberében – mindennemű óraadói feladattól felmentve – a felszabadult státusba, múzeumi gyakornokként Nagy Zoltán került. A MOB-nál alig négy évig tevékenykedett. Főleg adminisztratív feladatok elvégzésére szorítkozott, időnként az esztergomi királyi palota feltárásnál is asszisztált. Ambícióit mindéz nemigen elégitette ki, ezért elérte – állítólag Teleki Pál személyes óhajára – hogy 1939 januárjában a miniszterelnökségre rendelték be szolgálatra, de a „tudományos tisztviselők létszámában való meghagyása mellett.“ Miniszterelnökségi szolgálata első évében, 1939 júliusában lett múzeumi segédőr.

Igy bár közvetlenül nem maradt a MOB-bal kapcsolatban, Gerevich az általa 1940 októberében megalapított SZÉPMŰVÉSZET című folyóiratának impresszumában Nagy Zoltánt szerepeltette felelős kiadóként. (Talán a lap minisztériumi szubvencionálása érdekében.) Ákárcsak a MOB többi munkatársa, Nagy Zoltán is publikált a folyóiratban. Az első évfolyamokban főleg könyvismertetőseit, művészeti rendezvények kritikáit olvashatjuk. A szolgálati kirendelések általában két esztendőig tartottak, majd az érintett visszakerült állandó munkahelyére. Nagy Zoltán esetében nem ez történt. A minisztérium 1941. január elsejével az Eötvös Collegium művészettörténeti szakvezetőjének nevezte ki, afféle sine cura volt ez, amely hetente néhányórás elfoglaltsággal járt. Ez a megoldás egyáltalán nem volt Gerevich kedvére való. A nehezen, különféle trükkökkel összehozott csoportjából Pálinkást Nagy Zoltán helyére a miniszterelnökségre hívták be, szerencsére nem hosszú időre. Genthon István rövidesen Rómába került. Az áthelyezetteket nem lehetett pótolni, ezért nagy lett a szakember hiány!

Emellett gondot okozott az is, hogy a SZÉPMŰVÉSZET eddigi olasz orientációjától eltérve mindinkább a német művészeti szemléletet népszerűsítette. Többek írása mellett Nagy Zoltán egyik terjedelmesebb cikke „az önálló és alkalmazott“ –

értsd: politikailag befolyásolt – művészet kérdését feszegette. Gerevich 1942 nyarán a maga kezébe vette a folyóirat szerkesztését. Egyidejűleg Nagy Zoltán lett a szerkesztőségi titkár, felelős kiadói funkciója megszűnt.

1942 végén a VKM végre fel kívánta számolni Nagy Zoltán Eötvös kollégiumi megbízatását. Ennek hírére Gerevich örömmel vette ugyan tudomásul, de idevonatkozó átiratában megjegyzi, hogy az illető „vissarendelés után továbbra is ellátbatja csekély számú kollégiumi óráit, melyeket két év óta tart“. Csak-hogy ezt a minisztériumiak másként képzelték el! Nagy Zoltánnal a római kiküldetésben lévő Genthon István tudományos előadói pozícióját kívánták betöltetni.

Gerevich közvetlenül Színyi Merse Jenő miniszternek címzett levelében határozottan tiltakozott ez ellen. Közölte, hogy Genthon „mint a római egyetem magyar professzora és a Római Magyar Intézet igazgatója működik, a MOB előadója címet viseli ma is és ma is eddigi státusában foglal helyet“. Általános az a gyakorlat, hogy a külföldre kirendelt megőrzi korábbi szolgálati helyüket, biztosítva hazatérésük utáni elhelyezkedésüket. Gerevich hivatkozott az éppen ezidőtájt benyújtott új műemléki törvénytervezetre, mely szerint „a MOB forma szerint is szakbiztatallá alakulna át, mint ahogy rendeleteileg már buzamosabb idő óta működik. A rendelet szerint az előadói állás is megszűnik...csak a hivatal mellé létesítendő tanácsnak lesz előadója, aki azonos lenne a hivatal főtitkárával...“ Fogalmazványa utolsó bekezdését Gerevich végül is kihúzta, nyilván a cseppet sem hízog tartalma miatt. Ennek szövege: „Dr. vitéz Nagy Zoltán eddigi irodalmi működése sem műemléki jellegű, inkább az új festéssel foglalkozott minek folytán beosztása esetén irodalmi és szakműködését inkább műemléki térre kell helyezni.“

A tiltakozás eredménnyel járt, a miniszter 1943 március 22-én személyesen aláírt átiratában Nagy Zoltánt már csak a MOB-nál mutatkozó „munkaerőhiány enyhítésére, Méltóságod több ízben kifejtett kérésének megfelelőleg“ helyezte vissza.. Ilyen előzmények után bizonyára kínosan alakult a visszatért munkatárs helyzete. Már csak azért is, mert Genthon István az 1943 nyári olaszországi események miatt hazatérni kényszerült és ismét elfoglalta helyét a MOB-nál.

Nagy Zoltán „műemléki térre“ helyezett működésének meglett az eredménye. Az 1943 októberéig fellelhető útszámláiból kitűnik, hogy tervszerűen a XV. századvégi gótikus ferences építkezések színhelyeit kereste fel.

A SZÉPMŰVÉSZET 1944. évi utolsó, novemberi és decemberi számaiban „János barát és Kőfaragó György, Mátyás király és Báthori István erdélyi vajda építései“ címmel megjelent terjedelmes tanulmányával bizonyította kutatásának eredményeit.

Nagy Zoltán neve a MOB, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum 1944-es létszám kimutatásaiban, ügyiratokban már nem található. A Magyar Múzeumi Arcképcsarnok rávonatkozó címszavának adatait elfogadva, pályafutását Szegeden az Alföldi Tudományos Intézetben, illetve a szegedi egyetem művészettörténeti és múzeológiai tanszékén folytathatta, ahonnan az 1951-es tisztogatások során eltávolították. Nevével a múzeumi szakmában 1960-1973 között, mint az esztergomi múzeum igazgatójával találkozunk. A főleg a Mátyás korra vonatkozó, esztergomi témájú tanulmányai bizonyítják, hogy „irodalmi szakműködését“ sikerült a megfelelő területre helyezni. ■

Száz éve halt meg a vasművészet fejedelme

Jungfer Gyula (1841. jan. 9.-1908. nov. 21.), műlakatos, iparművész.

Jungfer András műlakatos a 18. sz. végén, 1786-ban költözött Szegedről Pestre. A dinasztiai dedunokája Jungfer Gyula alapította, aki a nyugat-európai vándorévek (1857-65) után tért haza és a Józsefvárosban, Berzsenyi u. 6 sz. alatt 1872-ban alapított önálló műhelyt. Rövid idő alatt üzeme több mint száz munkással dolgozott. Különlegesen szép munkái, az egyedi, öntött és kovácsoltvas gyártmányai, valamint épületlakatos termékei felkeltették a kortárs építészek figyelmét. Dolgozott: Hauszmann A., Quittner Zs., Steindl I., Ybl M., Freund V., Korb és Giergl építészpáros, Petschacher G., Cziegler Gy., Schmall H., Meinig A. és mások híres épületeinél. Munkái jól illettek a historizáló épületekhez. A díszkovácsolás mellett rézműves munkákat is készített. Egyike volt kora legfoglalkoztatottabb mestereinek.

Jungfer Gyula a reneszánsz és a barokk kovácsoltvas stílust naturalista növényi ornamentikával bővítette. Ezzel az új formavilággal (szegfű, harangvirág, hajnalka, liliom, orchidea, virágcsokor stb.) nagy sikereket ért el itthon (1885-ös Országos Kiállítás híres királypavilon díszei, 1896-os Millenniumi Kiállítás) és a külföldön. (1878. és 1900. Párizs, 1888. Brüsszel, 1904. St. Louis-i Világkiállítások). Számatalan rangos díjat nyert. A „császári és királyi udvari szállítót” 1900. február 22-én a király is meglátogatta üzemében.

Budapestet a legszebb kovácsolt vasrácszatok és kapuk városává tette, írta róla 1929-ben *Divald Kornél*. (A XIX. sz. fordulóján a legtöbb elismerést nemcsak idehaza, de külföldön is a magyar műlakatosok kapták.) Tíz gyermekéből három fia (Ferenc, József és Gyula, valamint egy unokája (szintén Gyula) vitte tovább az általa magas szintre

emelt szakmát, és annak szeretetét. Épület- és Műlakatos Gyára 1945-ig működött. Sírját a Kerepesi temető bal árkádsorában találjuk. 1908-ban úgy temették el, mint egy fejedelmet, írta róla az Országos Ipartestület közlönye. A Jungfer dinasztia 163 évig vett részt a fővárosi épületek díszítésének formálásában.

Műveit: kovácsoltvas kapuit, ablakrácsait, lépcsőházi korlátait és kandelábereit több budapesti és vidéki épületen felfedezhetjük.

Királyi Vár díszkapuja, Várkert bazár díszei, Várban (Táncsics u.) az Erdődy-palota. Fővámház, Múcsarnok kapui, Bazilika, Keleti Pu. kapuja, Műegyetem, Vigadó, Kossuth mauzóleum bronzkapui, Központi Vásárcsarnok, Országház, Operaház valamennyi vasmunkája. Az Iparművészeti Múzeum 200-nál több épületplasztikai munkáját és tervét őrzi (Pl.: a „Középkori műkovács” lemez szobrát). Technológiai Intézet (József krt.6.). *Andrássy úton a Warbmann, (23.), Saxlebner (3.) (ma Postamúzeum), a Del Medico Agoston (13), Herzog Mór Lipót (93), Harkányi Frigyes (4) sz.- paloták. Assisi Szent Ferenc főplébánia templom a Bakáts téren, a Szent Erzsébet templom a Rózsák terén, és a Szent László templom Kőbányán. A Batthány-palota (Teréz krt.11.), Wenckheim palota (ma Szabó Ervin Könyvtár) és a Klotild-paloták, Gresham-palota pávamotívumos vaskapuja, Alkotmány u. 8. (volt Ker. és Iparkamara), Bajcsy Zs. u.78. (régén Légrády nyomda). A Köröndön a MÁV bérpalota (Andrássy út 88-90.), Városligeti fasor 20. és az Emmerpalota (Bem rakpart 8.). stb.*

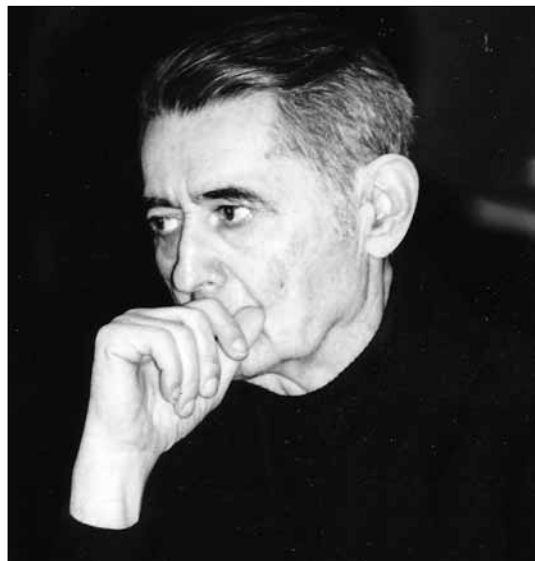
Dr. Hováth Péterné
Átvéve a Budapesti Városvédő Egyesület hírleveléből

Csaszi

Októberben meghalt volt munkatársunk, Császár László, a műemlékvédelem kitűnő elméleti és nagy tapasztalú szakembere. Lényegremutató észrevételei, bölcs humora sokunknak fog hiányozni. Emlékét írásai is segítenek megőrizni. Császár Lászlót a kollégák nevében dr. Fejérdy Tamás búcsúztatta. – n –

Fatsar Kristóf: Magyarországi barokk kertművészet

Igazi hiánypótló könyvet adott ki a Helikon Kiadó! A magyar barokk kerttörténet első átfogó korpusza a 18. századi magyar kertművészetet tekinti át – a török hódoltságtól a felvilágosodásig. A témához kapcsolódó utolsó kutatások fél évszázadnál is idősebbek, és azokat is számos tekintetben felülírta a mai művészet- és történelemszemlélet. A kötet célja tehát, hogy bemutassa Magyarország 18. századi kertművészetét, az elsősorban a kastélyokhoz kapcsolódó díszkerti alkotásokat csakúgy, mint a barokk szabályossággal és művészi igényvel készített vadász- és haszonkerteket is. Fontos mű nem csupán a tájépítészet, az építészettörténet, művelődéstörténet és az agrártörténet szakembereinek, hanem a gyakorlati műemlékvédőknek is. A szerző táj- és kertépítész mérnök, műemléki szakmérnök. Kezdeményezésére alakult meg a budapesti Corvinus Egyetem Tájépítész Karán a Kertépítészeti Műemlékvédelem Szakirány, amelynek vezetője és több tárgyának oktatója. (H)

Fotó: KÖH

Hortulus animae – lyoni imádságoskönyv 1516-ból

Jászberényi autóút melletti kereszt

